

פרשת השבוע - ממנהגים שונים למנהג אחיד

רחמים שר שלום

שנה בשנה - תשנ"ד

(השלמות ותיקונים אדר תשע"ג)

תוכן המאמר:

- א. המיוחד ללוח היהודי של ימינו - שם לכל שבוע
- ב. השלבים בהתפתחותו של מוסד הקריאה בתורה
- ג. התקנה לקרוא בתורה על הסדר
- ד. שתי שיטות בקריאה על הסדר
- ה. מחזור הקריאה התלת-שנתי לבני א"י - החלוקה לסדרים
- ו. הבעיות שבחלוקה לסדרים
- ז. האומנם נהג בארץ ישראל מחזור שבע שנתי ?
- ח. מחזור הקריאה השנתי לבני בבל - החלוקה לג"ן פרשיות
- ט. המנהג המשולב - קריאת ה"פרשה" מחומשים וקריאת "הסדר" מספר תורה
- י. חלוקתה של פרשת נצבים והעמדת מספר הפרשיות על חמשים וארבע
- יא. חיבור פרשיות וחלוקת פרשיות
- יב. קביעת מועדים לתחילת המחזור השנתי וסיומו
- יג. תקנת עזרא והצורך בחלוקת נצבים
- יד. שיטתו של רב סעדיה גאון בחיבור פרשיות וחלוקתן
- טו. שיטתם הקדומה של יהודי צרפת לקרוא את "צו" לפני פסח גם בשנים מעוברות
- טז מנהגם של יהודי ספרד עפ"י שיטתו של ר' אברהם בר חייא
- יז. שיטתו של רבנו תם - המנהג שהתפשט והתקבל בכל קהילות ישראל
- יח. הכללים הנהוגים בימינו בחיבור פרשיות
- יט. הבדלים בין א"י לגולה
- כ. עדיפות ראשונה לחיבור מטות ומסעי
- כא. שרידי מנהגים שעדיין קיימים בימינו

תקציר: תולדות קריאת התורה וסדר חלוקת הפרשיות בהתפתחות היסטורית.
מילות מפתח: קריאת התורה, סדרים, פרשיות מחוברות ונפרדות.

א. המיוחד ללוח היהודי של ימינו - שם לכל שבוע

אחד המאפיינים את לוח השנה היהודי של ימינו הוא, שלכל שבוע יש שם. שם השבוע הוא שם הפרשה ("הסדר")¹ אשר יקראו בשבת אחרי תפילת שחרית. בלוח השנה רושמים את שם השבוע, כלומר את שם הפרשה, ליד יום השבת שהוא היום האחרון של השבוע, וכל ימי השבוע שחלף נקראים בשם הפרשה. לדוגמא: יום ראשון בשבוע (או ראשון בשבת) לסדר "בשלח" הוא יום ראשון בשבוע שביומו האחרון - יום השבת - יקראו בספר התורה אחרי תפילת שחרית את פרשת "בשלח". וכן יום שני לסדר "בשלח" וכו' ובקיצור: א' בשלח, ב' בשלח וכו'. בדרך זו נהגו בדורות הקודמים לסמן את התאריך העברי, במקום או בנוסף, לתאריך עפ"י החודש. בימינו מצוי סימון התאריך עפ"י פרשת השבוע בעיקר בין רבנים ותלמידי חכמים.

בתפילה האחרונה של יום השבת, כלומר במנחה של שבת, קוראים בבית הכנסת בספר התורה את הקטע הראשון של פרשת השבוע הבא. ואפשר לראות בקריאה זו בתפילה האחרונה של שבת מעין תזכורת או הכרזה על שמו של השבוע הבא עלינו לטובה.

הלוח העברי של ימינו הוא לוח השנה היחיד בעולם בו יש שם לכל שבוע, אך יש להבהיר שפרשת השבוע עשתה דרך ארוכה עד אשר זכתה לתפוס את מקומה הקבוע בלוח השנה. לא מזמן עוד רווחו מנהגים שונים בשיבוץ פרשת השבוע בלוח השנה וכאשר בעדה אחת קראו פרשה זו, קראו בעדה שניה פרשה אחרת, וברור שבמצב זה לא ניתן היה לקרוא לשבוע על שם פרשת השבוע.

אך שלא כמו במנהגים אחרים שהעמיקו להכות שורשים במסורת העדות מבלי שניתן יהיה לשנותם או להביא לאיחודם. הנה בנושא זה של פרשת השבוע אירע דבר נפלא: המנהגים השונים בטלו ונעלמו ונוצר מנהג אחיד שהתפשט בכל קהילות ישראל. זהו הישג שמן הראוי להדגיש ולהעלותו על נס מאחר והוא יכול לשמש דוגמא טובה ליצירת דפוסי מנהג אחידים גם בנושאים אחרים.

¹ המונח "פרשה" שימש בתחילה לציון עניין או נושא בתורה. כגון "פרשת ציצית" (במדבר, ט"ו 41-35); "פרשת המועדות שבתורת כהנים" (ויקרא כ"ג) וכדומה. בכתיבת ספר תורה מבחינים בין "פרשות פתוחות" ו"פרשות סתומות". פרשה פתוחה מתחילה בשורה חדשה וסתומה בתוך השורה עם ריווח של 9 אותיות בין פרשה לפרשה (ויש בזה דעות שונות). בתורה יש 290 פרשות פתוחות ו-379 פרשות סתומות.

במאמרנו, "פרשה", ובלשון רבים "פרשות" או "פרשיות", הכוונה היא עפ"י ל"פרשת השבוע" – "המנה השבועית" - אותה אנו קוראים במחזור שנתי אחרי תפילת שחרית של שבת. לפעמים יהיה מובנה לציון עניין או נושא בתורה כשימושה המקורי.

רס"ג בסידורו (עמ' שפ"ג) מביא הגדרה מקורית למונח "פרשה" במחזור השנתי: "בשבתות קוראים חלק אחד מחמשים-ושלש מן התורה וזאת היא פרשה".

ל"מנה השבועית" של בני א"י, שקראו את התורה בשלוש שנים או יותר, קראו "סדר" ברבים "סדרים". אך מאז חדל המנהג התלת-שנתי להתקיים, מקובל להשתמש במונח "סדר" גם כשם נרדף ל"פרשה השבועית" הנהוגה היום במחזור השנתי.

ואם יש בינינו ספקנים שלא מאמינים שאכן היו קיימים מנהגים שונים בנושא זה של פרשות השבוע הנה נותרו לנו לעדות שרידי מנהגים אותם נציג לפני הקורא בהמשך המאמר.

ב. שלבים בהתפתחותו של מוסד הקריאה בתורה

בתלמוד הירושלמי (מגילה ד' א') מובאת מסורת לפיה "משה התקין את ישראל שיהיו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חודשים ובחולו של מועד. בא עזרא והתקין לישראל שיהיו קוראים בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה". בתלמוד הבבלי (ב"ק פ"ב ע"א) מובאת מסורת אחרת המייחסת חלק מהתקנה הנ"ל לנביאים של דור המדבר "עמדו נביאים שביניהם (בימי משה) ותקנו להם שיהיו קוראים בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי ומפסיקין ערב שבת". התלמוד הבבלי מנסה להסביר את הסתירה שבין שתי המסורות בזה שהתקנה לקרוא בתורה במנחה של שבת ובשני וחמישי הוא אמנם מן התקנות של הנביאים במדבר אלא שתקנתם הייתה שאדם אחד יקרא שלשה פסוקים או שלשה אנשים יקראו שלשה פסוקים (כלומר כל אדם פסוק!) ואילו עזרא בא ותיקן שיקראו שלושה עולים ועשרה פסוקים.

מדברי התלמוד הבבלי ניתן להבין שהנהגתה והרחבתה של הקריאה בתורה נעשתה שלבים שלבים. לא נדע אל נכון כיצד התפתחו הדברים אך מעיון במקורות ומדברי חז"ל נוכל לעמוד על שלבים אחדים בהתפתחותו של מוסד הקריאה בתורה.

1. קריאה של קטעים מוגדרים בחגים ובמועדים וכן בשבתות ובאירועים מיוחדים - "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל - מצוותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו" (מגילה ל"ב ע"א).

2. קריאה בתורה על הסדר "אין מדלגין בתורה" (מגילה כד.) אין לדלג אפילו על מילה אחת. אך עדיין לא היו "סדרים" ולא היה מועד לסיום הקריאה - כך נהגו כפי הנראה בתקופת המשנה.

3. סיום קריאת התורה בפרק זמן מוגדר. בבבל חולקה התורה ל"מנות שבועיות" שנקראו בשם "פרשות" וסיימו את קריאת התורה בפרק זמן מוגבל של שנה, כלומר במחזור שנתי. בא"י עשו שימוש בחלוקה ל"סדרים" ונוצר המנהג "התלת שנתי" בו סיימו את הקריאה בפרק זמן של שלוש שנים עד שלוש שנים וחצי, מבלי שנקבע מועד לסיום מחזור הקריאה. אין במשנה ובתלמודים כל זכר למספרם של הפרשות והסדרים ואכן בשלב זה החלוקה ל"פרשות" או ל"סדרים" לא הייתה אחידה בכל המקומות.

4. חלוקת התורה לחמישים ושלוש פרשות. לצורך הקריאה במחזור השנתי נוצרה חלוקה דומיננטית של 53 פרשות. חלוקה זו נוצרה כפי הנראה בימי רבנן סבוראי לאחר חתימת התלמוד ואולי בראשית תקופת הגאונים. בתקופה זו רווחו מנהגים שונים בחיבור פרשות וחלוקתן.

5. חלוקת התורה ל- 54 פרשות מתוכן 14 פרשות נקראות לפי הצורך שתיים שתיים בכל שבת. חלוקה זו מתפשטת עם התפשטות הטורים של ר' יעקב בן הרא"ש, ויוצרת מנהג אחיד לפיה קוראים בכל קהילות ישראל אותה פרשה.

אומנם שרידים של מנהגים חריגים עדיין קיימים בימינו אך ניתן לומר שאנו למעשה בסופו של התהליך ליצירת מנהג אחד.

ג. התקנה לקרוא בתורה על הסדר

הקריאה בתורה היא על הסדר, כלומר בכל שבת אחרי תפילת שחרית אנו קוראים בספר התורה קטע (= "סדר", "פרשה") שהוא המשך של הקריאה מהשבת הקודמת. רצף הקריאה נקטע בימינו רק בשבתות בהן חלים מועדי התורה. אם חג מחגי התורה (פסח, שבועות, סוכות - ובכלל זה גם חול-המועד) או ראש-השנה ויום הכיפורים - חלים בשבת, אנו מפסיקים את הקריאה שעל הסדר וקוראים את הקריאה המיוחדת לחג.

אך כיצד נהגו בתקופה הקדומה? התקנות המיוחסות למשה רבנו ולעזרא הסופר, שהוזכרו לעיל, אינן עוסקות בתוכן הקריאה שקוראים באותם ימים שניתקנו לקריאה. רק לגבי הקריאה בחגים אנו מוצאים שחז"ל ייחסו את תוכן הקריאה למשה רבנו (מגילה ל"ב ע"א) וכמו שמפרש שם רש"י: מצווה לקרוא פרשת כל מועד בזמנו. ובסופה של מסכת מגילה מביאה הגמרא את הברייתא: **"משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג"**. מדברים אלה ניתן להסיק שהקריאות הראשונות בתורה נתקנו ונקבעו בשביל החגים. ועוד נוכל ללמוד מדברי הגמרא שהקריאה בתורה שימשה בעיקרה פתיחה לדרשה - **"שואלין ודורשין בענייניו של יום"**.

מה קראו ביתר שבתות השנה? היו שבתות מיוחדות כמו ד' פרשיות (שקלים, זכור, פרה והחודש) בהן קראו את הקטעים המתאימים מן התורה. אך לגבי הקריאה בשבתות רגילות אין בידינו עדויות ברורות. כפי הנראה, כל עוד לא נתקנה התקנה לקרוא על הסדר, הרי הקטע מהתורה שנקרא בציבור נבחר ע"י רב הקהילה או הדרשן וקטע זה שימש לרב או לדרשן פתיחה לדרשה.

לאחר החורבן אנו מוצאים במשנה את המנהג לקרוא בתורה "על הסדר". המשנה (מגילה פ"ג מ"ד) מתייחסת לקריאה על הסדר כדבר ידוע ומצביעה על הימים בהם מפסיקים לקרוא על הסדר. מדברי המשנה הנ"ל ניתן להבין באופן ברור שהפסיקו את הקריאה על הסדר לא רק בחגי התורה אלא גם בחנוכה, בפורים ובראשי-חודשים, וזה בנוסף לד' הפרשיות. בשבתות אלה הפסיקו לקרוא על הסדר וקראו בעניין היום בלבד.

אלא שבגמרא (מגילה ל' ע"ב) מתעוררת מחלוקת בעניין זה בין ר' אמי ור' ירמיה. לדעת ר' אמי **"לסדר הפרשיות הוא חוזר"** הפסיקו לקרוא בשבתות אלו בסדר הפרשיות וקראו רק בעניין היום כמו שניתן להבין מפשוטם של דברי המשנה. ואילו ר' ירמיה סבור **"לסדר הפטרות הוא חוזר"** - אין ההפסקה מתייחסת לקריאה בתורה אלא להפטרות, כלומר בשבתות אלה ממשיכים לקרוא את פרשיות התורה על הסדר ואילו המפטיר קורא בתורה מעניין היום בד' פרשיות, או בראש-חודש וכו', וההפטרה היא מעניין המפטיר - כפי שנהוג בימינו. ומה ששינו במשנה "חוזרין לכסדרן", הרי לפי ר' ירמיה הכוונה היא שלסדר הפטרות הוא חוזר. אביי מוכיח מלשון המשנה שמסתבר כמו ר' אמי שלסדר פרשיות הוא חוזר. ואעפ"כ נתקבלה דעתו של ר' ירמיה ובמחזור השנתי לא הפסיקו בשבתות של ד' פרשיות (וכן בחנוכה, בפורים ובראשי-חודשים) את קריאת הפרשה שעל הסדר.

ההסבר לכך הוא שבזמנם של האמוראים התפשט בבבל המנהג לסיים את קריאת התורה במחזור שנתי, דבר שמחייב להקפיד ולהימנע מהפסקות מרובות ברצף הקריאה. לעומת זאת יש בידינו עדויות², שהנוהגים לפי המחזור התלת-שנתי נהגו עפ"י פשט המשנה כפי שפירש ר' אמי, להפסיק את רצף הקריאה בשבתות של ד' הפרשיות. לדוגמא: בימינו נהוג בשבת "פרה" להוציא שני ספרי תורה, בראשון קוראים 7 עולים בפרשת השבוע ובשני קורא המפטיר בפרשת פרה עד "תטמא עד הערב" (במד' י"ט 22-1). והנה לפי תעודה שנתגלתה בגניזה הקהירית הוציאו בשבת זו רק ספר תורה אחד ובו קראו 7 עולים בפרשת חוקת עד "ויט ישראל מעליו" (שם כ' 21) - סה"כ 43 פסוקים, והמפטיר חזר וקרא שוב את שלשת הפסוקים הראשונים של הפרשה. ממסמך שעוסק בפרשת החודש מתגלה שבשבת החודש - השבת שלפני ר"ח ניסן - הוציאו רק ספר תורה אחד ובו קראו 7 עולים מן "החדש הזה לכם ראש חדשים" עד "כן עשו" (שמות י"ב 1-29)³ והמפטיר חזר וקרא את חמשת הפסוקים הראשונים. ביחס לקריאה בשבת "שקלים" ושבת "זכור" לא נמצאו עדויות בגניזה ויש להניח שגם בהם הוציאו רק ספר תורה אחד בו קראו 7 עולים מעניין היום בלבד. לגבי שבת חנוכה יש עדות ממסכת סופרים לפיה קראו בשבת זו 7 עולים בפרשת הנשיאים מן "ויהי ביום כלות משה" (במדבר ז').

ד. שתי שיטות בקריאה על הסדר

כפי שהזכרנו לעיל, הזמנים הקבועים שניתקנו לקריאה בתורה ע"י משה רבנו ועזרא הסופר הם ארבעה: שחרית ומנחה של שבת וימי שני וחמישי. בתלמוד הבבלי (מגילה ל"ב:) מובאת ברייתא המציגה בפנינו את הקריאה על הסדר לפי שתי שיטות:

תנו רבנן: 'מקום שמפסיקין בשבת שחרית - שם קורין במנחה; במנחה - שם קורין בשני; בשני - שם קורין בחמישי; בחמישי - שם קורין לשבת הבאה, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: מקום שמפסיקין בשבת שחרית - שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי, ולשבת הבאה. אמר רבי זירא: הלכה: מקום שמפסיקין בשבת שחרית - שם קורין במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה.

ר' יהודה חולק על תנא קמא לגבי הזמנים שבהם יש לשמור על רצף הקריאה "בקריאה על הסדר" (את רצף הקריאה הפסיקו רק במועדים ובימים בהם הייתה נהוגה קריאה מיוחדת). לשיטתו של ר' מאיר יש לשמור על רצף הקריאה בדרך זו: בכל פעם כאשר פותחים את התורה לקרוא בה על הסדר - יש להמשיך ולקרא במקום שהפסיקו בפעם הקודמת. פירוש הדבר: במקום שהפסיקו לקרוא בשחרית של שבת שם ימשיכו לקרוא במנחה של שבת ובמקום שהפסיקו במנחה של שבת שם ימשיכו לקרוא ביום שני, ובמקום שהפסיקו ביום שני שם ימשיכו לקרוא ביום חמישי ובמקום שהפסיקו לקרוא ביום חמישי ימשיכו לקרוא בשבת הבאה. ואילו לדעת ר' יהודה יש לשמור על רצף הקריאה רק בשבתות: מקום שמפסיקים בשבת שחרית שם קוראים במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה. וכבר במשנה (מגילה פ"ג מ"ו) נפסק שהקריאה במנחה של שבת ובשני ובחמישי אינה עולה

² המקורות מובאים בפרק השביעי בספרו של פרופסור עזרא פליישר "תפילה ומנהגי תפילה ארץ-ישראליים".

³ במחזור השנתי כפי שנהוג היום קורא המפטיר בשבת החודש בספר השני רק עד "תאכלו מצות" (שמות י"ב 1-20).

להם מן החשבון ובשחרית של שבת חוזרים לקרוא מהמקום שהפסיקו בו בשבת שעברה. תמוה הדבר שהתלמוד מביא בהמשך את דברי האמורא ר' זירא שמודיענו שההלכה היא: מקום שמפסיקין בשבת שחרית - שם קורין במנחה ובשני וחמישי ולשבת הבאה. הלוא במשנה נפסק במפורש שאין הקריאות בשני וחמישי ובשבת במנחה עולים להם מן החשבון, אם כן מה בא ר' זירא להשמיענו? נוכל לשער שבזמנו של ר' זירא (שחי כמאתיים שנה אחרי החורבן) עדיין היו מקומות בא"י שנהגו כשיטת ר' מאיר ור' זירא מצא לנכון להזכירנו שההלכה היא: מקום שמפסיקין בשבת שחרית - שם קורין במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה.

את המחלוקת הנ"ל בין רבי מאיר ורבי יהודה נוכל להסביר בגישה שונה לקריאה על הסדר: לרבי יהודה חשוב היה שאת הקריאה על הסדר ישמע **כל הציבור**. לא הכול יכולים להתפנות ממלאכתם בימי החול לשמוע את קריאת התורה בציבור. לכן לדעת ר' יהודה הקריאה בתורה על הסדר צריכה להיות משבת לשבת כך שלא רק תלמידי חכמים, בני ישיבות ו"בטלנים"⁴ אלא גם ציבור העובדים בכלל שביום שבת בא לבית הכנסת להתפלל ולהאזין לדרשות יוכלו לשמוע את המשך הקריאה מהשבת שעברה, מבלי להפסיד את הקטעים שקראו במנחה של שבת ובימי שני וחמישי.

לעומתו סבור ר' מאיר שאין להקפיד על כך משום שהתקנה לקרוא על הסדר היא חובה שמוטלת על הציבור ואם יהיו אנשים שלא יוכלו לבוא בימי שני וחמישי לשמוע את הקריאה בתורה מה בכך אם יפסידו את הקטעים שנקראו בימי החול, הן גם לפני שהתקינו לקרוא על הסדר קראו קטעים מן התורה בדילוג. ההלכה נתקבלה כר' יהודה שהקריאה על הסדר תהיה משבת לשבת למען ישמעו גם בני הקהילה שנבצר מהם לבוא לביהכ"נ בימי החול את קריאת התורה בשלמותה.

יש במחלוקת זו כדי לשפוך אור על הזמן בו נקבעה הקריאה בתורה על הסדר כחובה. מעצם העובדה שבמאה השנייה שלאחר החורבן מוצאים מחלוקת בין התנאים מה צריכה להיות שיטת "הקריאה על הסדר" ניתן ללמוד שהקריאה על הסדר טרם נקבעה אז כחובה שמוטלת על הציבור, לכן נוכל להניח שהתקנה **המחייבת** לקרוא בתורה על הסדר, נתקנה סמוך לזמן המחלוקת הנ"ל כלומר כמאה שנה לאחר חורבן בית שני⁵ שיטתו של רבי מאיר מעידה שהקריאה על הסדר לא הייתה במסגרת של קריאת "סדרים", כי לקריאת התורה בשחרית ומנחה של שבת ובימי שני וחמישי, דרושים לפי שיטתו של ר' מאיר לא פחות מ-51 פסוקים לקריאה בכל שבוע⁶ ולא נוכל לומר שחזרו

⁴ נא לא לזלזל ב"בטלנים" אלה. בטלנים אלה הם אנשים שבטלים ממלאכה ועסוקים בצרכי הציבור. "אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת ... הני עשרה כנגד מי? א"ר יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת" (מגילה כ"א:).

⁵ אין להוציא מכלל אפשרות שגם לפני החורבן היו שנהגו לקרוא בתורה על הסדר ואם כן היה זה מנהג רשות של יחידים. אך נדגיש שאין לנו שום הוכחה, גם לא רמז, שמנהג כזה אכן היה קיים בפני הבית. מאידך, לא נוכל להניח שהקריאה על הסדר כחובה הייתה נהוגה כבר בימי ר' עקיבא. הברייטא מביאה את דברי ר' מאיר כסתם משנה עליה חולק ר' יהודה ואם אכן הייתה הקריאה על הסדר נהוגה עוד בימי ר' עקיבא רבם, מן הסתם הוא היה קובע מה תהיה שיטת הקריאה על הסדר וקשה יהיה להעלות על הדעת ששני תלמידיו אלה של ר' עקיבא יהיו חלוקים על שיטת הקריאה שנקבע ע"י רבם.

⁶ 21 פסוקים בשחרית של שבת; 10 במנחה של שבת; 10 ביום שני ו-10 ביום חמישי. עפ"ר היו דרושים יותר מ-51 פסוקים שכן אם הייתה בתוך הקטע הנקרא, פרשה (פתוחה או סתומה) בה ארבעה או חמישה פסוקים לא ניתן היה לקרוא בה רק 3 פסוקים וחייב היה העולה לקרוא את

לקרוא פסוקים שנקראו בפעם הקודמת משום שר' מאיר אומר במפורש "מקום שמפסיקין בשבת שחרית - שם קורין במנחה; במנחה - שם קורין בשני" ואכן במשנה אין שום זכר לקיומם של "סדרים". עלינו להניח אפוא שהתקנה לקרוא על הסדר לא הביאה בהכרח לקביעת "סדרים" או "מנות שבועיות". ולמעשה כל בית כנסת וכל קהילה קבעו לעצמם את אורך הקטע שיקראו בכל שבת - קריאה שלא תפחת מ-21 פסוקים אותם יקראו 7 אנשים, 3 פסוקים לכל עולה. אין צורך להזכיר כאן שבימי המשנה לא היה לוח זמנים מתי מתחיל או מתי מסתיים מחזור הקריאה בתורה. מעדותו של בעל הספר "[החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל](#)" (מהדורת מ. מרגליות, הוצאת ראובן מס, ירושלים תרצ"ח)

המובאת בפרק הבא ניתן ללמוד שאפילו בימי הגאונים עוד לא היה תאריך קבוע ואחיד לסיום הקריאה בתורה ובא"י השלימו את קריאת התורה בכל מקום במועד אחר.

ה. מחזור הקריאה התלת-שנתי לבני א"י - החלוקה לסדרים

חוקרים רבים דשו בנושא זה של החלוקה לסדרים והרבה מאמרים ומחקרים נכתבו על סדרי הקריאה בתורה בא"י ואני לא באתי להוסיף אלא להבהיר את הדברים מצד התפתחותם.

ראינו לעיל, שבימי המשנה כאשר התקינו את קריאת התורה על הסדר כחובה, לא היה להם לבני ארץ ישראל צורך לחלק את התורה ל"מנות שבועיות" כי לא היה להם מועד קבוע לסיום מחזור הקריאה. ברבות הזמן היו מקומות שראו לנכון לחלק את התורה למנות שבועיות שנקראו "סדרים". בבבל שם נהגו לקרוא את התורה על הסדר במחזור שנתי חילקו את התורה ל"מנות שבועיות"

כמספר שבתות השנה ולמנה השבועית הם קראו "פרשה"1. אין בתלמודים מידע כל שהוא על חלוקתן ועל מספרן של הפרשות בתורה לצורך הקריאה במחזור השנתי.

בתלמוד הבבלי (מגילה כ"ט:) מצביעים על כך שלבני א"י היה מחזור קריאה של שלש שנים "[לבני מערבא דמסקי לאורייתא בתלת שנין](#)" (לבני א"י שגומרים את התורה בשלוש שנים). לעומת זאת בספר "[החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל](#)" מתקופת הגאונים מוצאים כתוב: "[בני ארץ ישראל אין עושין שמחת תורה אלא לשלש שנים ומחצה](#)". מכאן רצו להוכיח שבני א"י נהגו באותם ימים לסיים את מחזור הקריאה בשלוש שנים וחצי. את ההבדל בין שני המקורות הנ"ל על אורך הזמן בו מסיימים בני א"י את מחזור הקריאה בתורה נוכל לתרץ בשני אופנים:

א. מדובר כאן בזמנים שונים ובמקומות שונים. בתקופת התלמוד נהגו בני א"י לסיים את קריאת התורה בשלוש שנים ואילו בתקופת הגאונים היו מקומות שנהגו לסיים בשלוש שנים וחצי.

ב. הקריאה בתורה בא"י נמשכה למעלה משלש שנים או קרוב לשלש שנים וחצי ולא היה מועד קבוע או מוסכם לסיום מחזור הקריאה. אסמכתא לדעה זו ניתן למצוא במקור הנ"ל

כולה ולפעמים חייב העולה לתורה לקרוא קטע שלא יפחת מ-7 פסוקים כדוגמת שבעת הפסוקים הראשונים של פרשת "תצוה" שלא ניתן לחלקם לשני קוראים בשל היותם שתי פרשיות שבאחד שני פסוקים ובשנייה חמישה פסוקים.

מתקופת הגאונים שמדגיש "וביום שישלימו הפרשה שקורין בפלך זה אין קורין בזה". כלומר, ספר החילוקים מבהיר לנו שבשונה מקריאתם של בני בבל ש"עושים שמחת תורה בכל שנה", לבני ארץ ישראל לא היה תאריך קבוע ואחיד לסיום הקריאה בתורה ובכל מקום השלימו את קריאת התורה במועד אחר. מכאן ניתן ללמוד שמחזור הקריאה בא"י לא היה קשור לזמנים בלוח השנה, זו הייתה קריאה על הסדר שלא היה לה תאריך קבוע בלוח השנה לא להתחלה ולא לסיום. מספר השבתות בשלוש שנים (כשאחת מהן היא שנה מעוברת) הוא כ-155. ואכן אנו מוצאים במדרש⁷ על מספר כזה של "סדרים" אך מסתבר שבני א"י לא יכלו לסיים מספר כזה של "סדרים" בשלוש שנים משום שהם נהגו להפסיק את רצף הקריאה בתורה לא רק בשבתות של מועדי התורה אלא גם בד' פרשיות של אדר ואף בראשי-חודשים, וכן בחנוכה ובפורים שחלו בשבת. בני בבל שמעו על חלוקת התורה ל-155 סדרים והסיקו מזה שמן הסתם במסגרת חלוקה זו מסיימים בני א"י את מחזור הקריאה בשלוש שנים. עם זאת מותר לנו להניח שבני א"י יכלו לחבר ולקרוא לפי הצורך שני סדרים כדי לסיים את קריאת התורה בשלוש שנים בדיוק אלא שעלינו להודות שלא מצאנו מקור שמרמז על חיבור סדרים במנהגם של בני א"י וגם לא על מועד קבוע לסיום הקריאה.

רוב המקורות המצויים בידינו מצביעים על חלוקת התורה לקנ"ד (=154) סדרים. מספר סדרים זה מובא בסופם של חומשים המודפסים בימינו לפי הפירוט הבא:

בראשית – 43; שמות – 29; ויקרא – 23; במדבר – 32; דברים – 27.

חלוקה זו שדומה במקצת לחלוקה הנוצרית לפרקים, מסומנת בהוצאת התנ"ך של "קורן ירושלים"; בחומש של ברויאר בהוצאת מוסד הרב קוק; במקראות גדולות הכתר בהוצאת אוני' בר-אילן ובעוד מהדורות של התנ"ך. סימון הסדרים בכל המהדורות הנ"ל נעשה בנוסף לסימון הפרקים. באחרונה הוציאה לאור תנועת "שיבה לבצרון" מהדורה מחודשת של התנ"ך המבוססת על החלוקה הנ"ל לסדרים ומתעלמת לחלוטין מחלוקת הפרקים הנוצרית המקובלת כיום בספרי התנ"ך שבידינו.

לעומת חלוקת התורה הנ"ל ל-154 סדרים מובא בספר "אבן ספיר" פרוט מלא של חלוקה ל-167 סדרים: בראשית - 45, שמות - 33, ויקרא - 25, במדבר - 33, דברים - 31.

ואילו בסוף התורה של כתב יד לניגרד יש רשימה של 168 סדרים (החלוקה כמו ב"אבן ספיר" רק שחומש "דברים" מחולק ל-32 סדרים).

במאמרו "כתר משנת ה' אלפים ועשרים לבה"ע" מגלה לנו י' יואל חלוקת תורה ל-141 סדרים ויש כאן מקום להשערה שהיה זה ניסיון לצמצם את מספר הסדרים כדי שיוכלו לסיים את המחזור בשלוש שנים.

⁷ . במדרש רבה למגילת אסתר (בפרק הפתיחה פיסקה ג') מובא המדרש על הפסוק "ונמכרתם לעבדים ולשפחות ואין קנה - אלה דברי הברית..." (דברים כ"ח 68-69) למה אין קונה א"ר שמואל שאין בכך מי קונה חמשה ספרי תורה מנין של קנ"ה. המילה "קונה" כתובה בכתיב חסר "קנה". מהסמיכות של "קנה - אלה דברי הברית" לומד המדרש "חמשה ספרי תורה מנין של קנ"ה" מכאן ניתן להבין שהייתה מצויה בידם חלוקת התורה ל-155.

בירושלמי (שבת טז,א) מופיעה מימרה של רבי יהושע לפיה הסתכל בספר אגדה, "ומצא כתוב 175 פרשות שכתוב בהן דיבור ודיבור, אמירה וצווי, כנגד שנתיו של אברהם אבינו". הדברים הנ"ל מובאים גם במסכת סופרים טז,י עם תוספת "הלכך קבעו מאה ושבעים וחמישה סדרים בתורה, בכל שבת ושבת, עולת תמיד". החוקרים העלו השערות שונות למשמעות הדברים הנ"ל ולא

התבררה לנו בוודאות למה הכוונה ב"דיבור, אמירה וצווי". וגם לא ברורים דברי מסכת סופרים על קביעת 175 סדרים בתורה "בכל שבת ושבת, עולת תמיד". הוצעו פירושים שונים שלא כאן המקום לדון בהם.

בספר "מסורת התורה והנביאים" שדפס בוילנא בשנת תרס"ו (1906 למנינים) מביא המחבר ר' פסח ב"ר חיים הכהן מקורות שונים על מספרם של הסדרים בתורה: 153, 150, 154, 155, 167, 168, 169, 175. פרופסור עזרא פליישר מצא מקור שמצביע על חלוקה ל-137 סדרים. מספר הסדרים במקורות השונים נע אפוא בין 137 ל-175.

מנהגם של בני א"י לא התבסס ולא התפשט. אומנם ידוע שמנהג זה עוד היה קיים בזמנו של רמב"ם גם במקומות מחוץ לא"י וכן מעיד הרמב"ם בהלכות תפילה (פי"ג ה"א): "ויש מי שמשלים את התורה בשלוש שנים ואינו מנהג פשוט".

1. הבעיות שבחלוקה לסדרים

מן הראוי לעמוד כאן על מספר תופעות תמוהות בחלוקת התורה לסדרים.

1. החלוקה ל"סדרים" לוקה בחוסר איזון. בסדרים רבים יש פחות מ-21 פסוקים (מספר הפסוקים המינימלי הדרוש לקריאה בשבת ל-7 עולים) וביניהם מוצאים למרבה התמיהה גם סדרים עם 7 או 9 פסוקים. מאידך מוצאים סדרים עם 70 פסוקים. קשה להעלות על הדעת שחלוקה לא מאוזנת כזו נוצרה מראש כדי לשמש כ"מנות שבועיות" לקריאה בתורה בשבתות.

2. החלוקה לסדרים אינה חלוקה לפי עניינים. אם החלוקה אינה מאוזנת, היינו מצפים שזו תהיה לפחות חלוקה לפי עניינים או נושאים והנה אנו מוצאים סדרים לא מעטים המסתיימים ממש באמצע העניין או הנושא. הנה דוגמאות מהחלוקה לסדרים המצויה בידינו:
(א) סדר 20 בספר בראשית מתחיל ב"ואבוא היום אל העין" ממש באמצע סיפורו של עבד אברהם.
(ב) סדר 38 בספר בראשית מתחיל ב"ואל שדי יתן לכם רחמים" דברי יעקב לבניו נקטעו באמצע.

(ג) סדר 21 בספר במדבר מתחיל במשפט "מי מנה עפר יעקב" ממש באמצע "ברכתו" של בלעם.

3. התפשטות הסדר על פני שתי פרשות. רבים חושבים שבחלוקה לסדרים לקחו את הפרשה השבועית של המחזור השנתי וחילקו אותה לשלושה סדרים.

העיון בחלוקת הסדרים מראה שלא נהגו כך. יש פרשות שחולקו לשני סדרים ויש פרשות שחולקו גם לארבעה סדרים ויותר. במקרים לא מעטים ה"סדר" "מתפשט" על שתי פרשות שבועיות של המחזור השנתי, כלומר הוא מורכב מסופה של פרשה אחת ותחילתה של הפרשה הבאה. תופעה זו שחוזרת 12 פעמים יכולה להעיד על אלה שחלקו את התורה ל"סדרים" או שלא עמדה לפנייהם החלוקה הבבלית לפרשות או שפשוט לא התייחסו לחלוקה זו משום שנעזרו בחלוקה אחרת של התורה, חלוקה שלא ידועה לנו.

הנה מספר דוגמאות:

א. סדר 18 בחומש בראשית: מתחיל ב"פרשת העקדה" שבסוף פרשת "וירא" ומסתיים בפרשת מות שרה וקניית מערת המכפלה שבפרשת "חיי שרה".

ב. סדר 11 בחומש שמות מתחיל ב"קדש לי" שבסוף פרשת "בא" ומסתיים ב"מה תצעק אלי" שבפרשת "בשלח".

ג. סדר 4 בחומש במדבר מתחיל ב"אל תכריתו" שבסוף פרשת "במדבר" והמשכו בפרשת "נשא". בחלק מפרשת "נשא" כלולים בסדר נושאים שונים: עבודת בני גרשון ובני מררי; הרחקת הטמאים מהמחנה ו"אשם גזלות".

ד. סדר 11 בחומש דברים מורכב מ-16 פסוקיה האחרונים של פרשת עקב ו-26 פסוקיה הראשונים של פרשת ראה.

4. סיום הסדר בפרשה פתוחה או סתומה. בחלוקת התורה לפרשות לקריאה במחזור השנתי, פרשת השבוע מתחילה תמיד בפרשה פתוחה או סתומה⁸. לעומת זו בחלוקה לסדרים אין הקפדה על כך וסדרים רבים מסתיימים באמצע פרשה כזו.

אחרי שהביא בעל הספר "מסורת התורה והנביאים" את הליקויים הרבים שבחלוקה לסדרים הוא מגיע למסקנה שלדעתו החלוקה לסדרים היא מעשה יחיד הדיוט מאחד העם...⁹

ז. האומנם נהג בארץ ישראל מחזור שבע שנתי?

במאמרו (סדרי קריאת התורה בא"י – עיון מחודש, תרביץ שנה ס"ז תשנ"ח) מציג בפנינו פרופ' שלמה נאה תיאוריה חדשה לפיה בניגוד לדעה המקובלת היום, הייתה נהוגה בא"י "מתקופה קדומה למדי - לפחות מתקופת המשנה, ואולי עוד מזמן הבית – ועד לתקופת הגאונים... קריאה שיטתית ומסודרת" במחזור כפול משמיטה לשמיטה, לה הוא קורא "המחזור השבע שנתי". נאה סבור שמנהג קריאה זה היה "קבוע ואחוז היטב בלוח השנה". לפי תיאוריה זו נהגו בארץ ישראל לקרוא את התורה פעמיים בכל מחזור של

8. יוצאת מן הכלל היא פרשת "ויחי" שאינה נפתחת לא כפרשה פתוחה ולא כפרשה סתומה.

9. נוכל למצוא הסברים לחלק מהתמיהות שהעליתי כאן. ר' במאמרי "הקריאה בתורה בא"י בתקופת המשנה והתלמוד" בסיני שנת ה"ס"ב (ספר רפאל, מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ס).

שבע שנים וסיימו את הקריאה במוצאי חג הסוכות של שנת השמיטה, הוא יום שמחת תורה שלדבריו הוא המועד למצות הקהל בזמן הבית.

זו תיאוריה יפה מאוד אך עלינו להדגיש מיד שזו תיאוריה דמיונית לחלוטין שאין לנו שום הוכחה שהייתה קיימת במציאות ויש מקום לתמיהה על כל אלה שמפיצים תיאוריה זו מבלי לציין שזו תיאוריה שאין לה שום הוכחה שהייתה נהוגה בזמן מן הזמנים. הקורא הפשוט שאין לו את הידע הדרוש לקרוא ולבחון את התיאוריה של נאה, מסתמך על כך שבעל התיאוריה הוא מלומד בעל תואר שמתמצא היטב בנושא ואם הוא מציע תיאוריה חדשה ראויים דבריו להתקבל ללא הסתייגות.

נשוב ונדגיש פרופסור שלמה נאה מגלה בקיאות רבה בכל מה שנכתב בנושא הנידון אבל במאמרו אין שום הוכחה לקיומו של מחזור שבע שנתי. מה שנאה אכן מנסה לעשות במאמרו הנ"ל הוא להראות לנו שעל פי החלוקות ל"סדרים" שהיו באותם ימים **יכלו** בני ארץ ישראל לסיים את קריאת התורה פעמיים בכל שבע שנים. עברתי על מאמרו מספר פעמים ולא מצאתי ולו הוכחה אחת או רמז כל שהוא שבארץ ישראל קראו את התורה פעמיים משמיטה לשמיטה וחגגו את שמחת תורה כזכר למצות הקהל שלפי "כתבי היד הטובים" כדבריו, היה מעמד "הקהל" במוצאי יום טוב אחרון של חג הסוכות...

אנסה להביא כאן בקיצור את הסיבות מדוע לא נוכל לקבל את התיאוריה של נאה:

1. ראינו לעיל את המקור התלמודי על סיום קריאת התורה בא"י בשלוש שנים וכן את דברי הרמב"ם ועוד מקורות המצביעים על המנהג "התלת שנתי". לו היה נהוג כדברי נאה "מחזור של שבע שנים" הייתי מצפה שלפחות באחד המקורות יציעו או ירמזו על מחזור כזה.

2. ב"ספר החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל" מצביעים על מנהגם של בני ארץ ישראל לקרוא את התורה במחזור של שלוש שנים ומחצה. על סמך מקור זה העלה החוקר והמלומד הידוע יום טוב ליפמן צונץ (בספרו "הדרשות בישראל" ירושלים תשל"ד). את ההשערה שמדובר כאן במחזור של שבע שנים בו סיימו את קריאת התורה פעמיים. אלא שבו במקום מודה צונץ שאין הוכחות לקיומו של מחזור כזה.

3. כולנו יודעים ששלוש וחצי כפול 2 הם 7. אבל כדי שלא יעלה על דעתנו שבכל שבע שנים היו עושים בא"י חגיגת סיום מודיענו בעל ספר החילוקים הנ"ל: דע לך ש"ביום שישלימו הפרשה שקורין בפלך זה אין קורין בזה". כל פלך מסיים את התורה במועד אחר ואין נקודת סיום משותפת. זאת ועוד: בעל ספר החילוקים מצביע על ההבדלים במנהגי הקריאה בין א"י לבבל ומציין באופן ברור ביותר "**אנשי מזרח עושים שמחת תורה בכל שנה**", "בני ארץ ישראל אין עושין שמחת תורה אלא לשלש שנים ומחצה" לו היה נהוג בא"י מחזור שבע שנתי ניתן היה לצפות שבעל ספר החילוקים יציין זאת שלעומת בני בבל הנוהגים לעשות שמחת תורה כל שנה נוהגים בא"י לעשות שמחת תורה פעם בשבע שנים. אך לא רק שאין הוא אומר זאת אלא מדגיש שבא"י עושים שמחת תורה פעם בשלוש שנים ומחצה. ועוד מוסיף להדגיש שלא כולם חוגגים את שמחת תורה באותו זמן, "מחזור קריאה בתורה של שבע שנים"- מאן דכר שמיה? למחזור כזה אין זכר במקורות. זו המצאה של נאה.

4. אם אומנם היה המנהג ה"שבע שנתי" קיים מאז ימי המשנה (וכדבריו של נאה אולי עוד מזמן הבית) והתמיד קרוב ל-1200 שנה, הרי פירוש הדבר שבתקופה זו חגגו את שמחת תורה בא"י משמיטה לשמיטה לא פחות מ-170 פעם. **הן לא יעלה על הדעת שסיימו את מחזור הקריאה הכפול 170 פעם; חגגו את שמחת תורה בא"י 170 פעם וציינו זאת ב-170 שמיטות ואין אנו מוצאים שום רמז לא לשמיטות, לא למחזור של שבע שנים וגם לא תמצא במקורות שום זכר לחגיגות סיום התורה בא"י בשמחת תורה.** פעם אחת ויחידה מזכירים את חגיגת שמחת תורה בא"י בספר חילוקי המנהגים הנ"ל, חגיגה שהתקיימה אחת לשלש שנים ומחצה וכפי שמבהירים שם הרי בכל מקום חגגו במועד אחר. חגיגת שמחת תורה במוצאי שמיטה כפי שמתאר לנו נאה, לא נזכר בשום מקום משום שזה לא היה נהוג במציאות מעולם.

5. שיטת ר' מאיר שהובאה לעיל בפרק ד' מעידה שבזמנו לא הייתה בכלל חלוקה לסדרים. שכן לפי ר' מאיר בכל פעם שפתחו את התורה בימים שנקבעו לקריאה, המשיכו לקרוא במקום שהפסיקו בפעם הקודמת. את רצף הקריאה הפסיקו רק במועדים ובימים בהם הייתה נהוגה קריאה מיוחדת(מגילה פ"ג מ"ד). לפי שיטה זו לא נעשה שימוש ב"סדרים" כי לא היה בהם צורך. בכל שבוע נדרשו לקריאה לא פחות מ-51 פסוקים (ר' לעיל הערה 6). מחזור קריאה לפי שיטה זו יכול היה להסתיים גם כעבור שנתיים. במשנה אכן אין זכר לקיומם של "סדרים". ר' יהודה שחולק על ר' מאיר אומר בפשטות "מקום שמפסיקין בשבת שחרית - שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי, ולשבת הבאה".

6. מאמרו של נאה סובב מסביב למספרי הסדרים 141, 154, 167. והוא בונה את התיאוריה שלו על "הגילוי המדהים" ש-154 כפול 2 שווה ל-167 ועוד 141. אבל כבר הזכרנו לעיל שיש מקורות שונים על מספרם של הסדרים בתורה: 137, 141, 150, 153, 154, 155, 167, 168, 169, 175. אך לשווא טורח נאה להסביר את המבנה המורכב והמסובך של התאמת הסדרים לסיום קריאתם במחזור כפול בשבע שנים עפ"י החלוקות השונות של 141, 154, ו-167. נאה מציג לנו שיטה מסובכת ומורכבת שאין בה שום הגיון ואין לה שום רמז במקורות. היא נועדה רק למטרה אחת: **לתרץ ולהסביר את המשפט שהביא בעל חילוקי המנהגים "ביום שישלימו הפרשה שקורין בפלך זה אין קורין בזה" משפט שעומד בסתירה גמורה לתיאוריה שלו.**

לו רצו בני א"י לסיים את התורה במחזור של שבע שנים יכלו לאמץ את השיטה הפשוטה שהייתה נהוגה במחזור השנתי: לקבוע "תחנות" לאורך שבע שנים בהם ייפגשו ובהתאם לצורך יחברו או יחלקו סדרים. תחנות כאלה המצויות במחזור השנתי אין להם זכר בקריאת התורה של בני א"י. אבל כפי שנראה בסעיף הבא להלן "המציא" נאה תחנה כזאת בשנה הששית בעזרת מתן "פירוש" מעוות לתקנת עזרא..

7. מאמרו של נאה מעיד עליו שהוא בקי במקורות העוסקים בנושא הנידון ואין עוררין על כך. הבעיה היא שהתלהבותו מהתיאוריה שלו כה גדולה עד שהוא מרשה לעצמו להמציא פירושים שפשוט אינם יכולים להתקבל על הדעת ואת פירושו הוא מציג כ"הוכחה" לתיאוריה שלו... נדגים זאת בפירושו לדברי ר' שמעון על תקנת עזרא:

ר' שמעון בן אלעזר אומר: עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבתורה קודם ראש השנה. (מגילה ל"א:).

אנו נוהגים היום במחזור החד-שנתי לקרוא את פרשת "בחקותי" (בה מופיעות הקללות של "תורת כהנים") לפני חג השבועות ואת פרשת "כי תבוא" (בה מובאות הקללות ש"במשנה תורה") לפני ראש השנה ובזה אנו מקיימים את תקנתו הנ"ל של עזרא.

נשאלת השאלה איך נהגו בני א"י עם תקנה זו במחזור התלת שנתי?

רוב החוקרים¹⁰ סבורים שבני א"י קראו פרשות אלה כקריאה של שבתות מיוחדות. כלומר בשבתות שלפני שבועות וראש השנה הפסיקו בני א"י את הקריאה שעל הסדר (כמו שהפסיקו את הקריאה שעל הסדר בד' פרשיות של אדר) וקראו את הפרשות הנ"ל בלבד. לעומתם סבור פרופ' עזרא פליישר שבני א"י קראו פרשות אלה במסגרת הקריאה על הסדר כמנהגנו היום ומכאן הוא מביא ראייה לשיטתו שבזמנו של ר' שמעון אכן נהגו בארץ ישראל קריאה שדומה לקריאה החד-שנתית.

אבל נאה מציע לנו פירוש שאיש לא יכול היה להעלות על דעתו. למעשה אין זה פירוש אלא "תיקון" לתקנת עזרא. לפי "פירוש" של נאה עזרא תיקן שבשנה השישית במחזור של שבע שנים יקראו לפני שבועות את הקללות שבפרשת בחקותי ובשנה השביעית יקראו לפני ראש השנה את הקללות שבפרשת כי תבוא ... האם מי מהקוראים יכול למצוא בתקנת עזרא רמז למחזור של שבע שנים? האם בדברי עזרא ניתן למצוא רמז שקריאת הקללות מתייחסת לעצרת של השנה הששית ולראש השנה של השנה השביעית? נאה מייחס לעזרא דברים שבכלל לא אמר, לא רמז ולא העלה על דעתו. אין כאן פרשנות לתקנת עזרא הנ"ל אלא עיוות התקנה רק כדי שיוכל למצוא בהם "הוכחה" לתיאוריה שהמציא .

במאמרו הנ"ל מנסה נאה למצוא הסברים לכל המקורות השוללים את התיאוריה שלו. אלה הם הסברים דחוקים מאוד שאולי ניתן היה להתייחס אליהם לו היה מוצא במקורות רמז כל שהוא לקיומו של מחזור שבע שנתי. אבל כאמור לא עלה בידו של נאה להציג בפנינו ולו רמז קל על מחזור שבע שנתי שהיה נוהג במציאות. כל אלה שמתפעלים ומציגים את התגלית של נאה מן הראוי שידגישו שאין לתיאוריה זו שום הוכחה שאכן הייתה נהוגה בפועל.

ח. מחזור הקריאה השנתי - החלוקה לג'ן פרשיות

בתלמוד אין רמז למספר הפרשות שבתורה. אך בתקופת הגאונים אנו מוצאים את חלוקת התורה - לצורך סיומה במחזור שנתי - ל"מנות שבועיות" שנקראו "פרשות" או "פרשיות". לפי הזוהר על הפסוק "אם יש חמשים צדיקים" - חמשים פרשיות שבתורה הם כנגד חמשים שבתות השנה. יש להניח אפוא שביסודה חולקה התורה לחמשים. המספר חמשים הוא מספר בעל משמעות מיוחדת. יש 50 שערי בינה¹¹ ושנת ה-50 היא שנת

¹⁰ ר' מאמרו של פרופ' מאיר בר אילן "ברכות וקללות נקראות לפני רה"ש"; "סיני" תשנב. בין החוקרים והפרשנים הסבורים כמוהו: הרב מאיר איש-שלום פרידמן, הרב אליעזר הלוי, הרב שלמה גורן ועוד.

¹¹ חמשים הוא המספר הגבוה והשלם של שערי הבינה כמובא בתלמוד (נדרים לח.) חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו למשה חסר אחת. שנאמר "ותחסרהו מעט מאלקים". גם שערי הקדושה חמשים. לכן התורה ניתנה רק ביום החמשים לצאתם ממצרים לאחר ספירת ארבעים ותשעה ימים שבמהלכם יצאו מארבעים ותשעה שערי טומאה שנדבקו בהם במצרים.

היובל ועוד. בשנה פשוטה יש עפי"ר 50 שבתות ואפשר לומר שבני בבל חילקו את התורה ל-50 מנות שבועיות כנגד מספר השבתות בשנה פשוטה וכפי הנראה בחלוקה זו נקטו בפרובנס כפי שמתואר להלן בפרק ט"ו.

לעומת זאת, ברוב המקורות מתקופת הגאונים ועד סוף ימי הביניים מוצאים שחלוקת התורה הייתה לחמשים ושלוש פרשיות שזה המספר המקסימלי של שבתות בשנה בהן ניתן לקרוא את פרשת השבוע.

רב סעדיה גאון מביא את החלוקה לחמשים ושלוש פרשיות כדבר ידוע ומוסכם:

בשבתות קוראים אחד מחמשים ושלוש מן התורה וזאת היא פרשה". ועוד הוא כותב שם: "וכידוע יש בתורה נ"ג פרשיות, וזאת הברכה קוראים לא בשבת נשאר לשבתות נ"ב פרשיות".

חלוקה זו ל-53 פרשיות מובאת גם בספר האורה לרש"י: **"מנין פרשיות של תורה חמשים ושלוש והן נקראות על הסדר אחת אחת בשבתות..."** וכן בספר העיבור לר' אברהם בר חייא: **"הסדרים אשר הם נקראים בכל שבת והם חמשים ושניים מכ"ד יום בתשרי עד עת הסוכות לשנה האחרת".** כלומר, 52 פרשיות הם מ"בראשית" עד "האזינו" שנקראת לפני סוכות ולמניין זה יש להוסיף את "וזאת הברכה" שנקראת בשמחת תורה, הרי לנו חמשים ושלוש פרשיות. גם לפי הזוהר (ויקהל ר"ו)

מספרם של פרשיות התורה הוא חמשים ושלוש. מספר זה של חמשים ושלוש חוזר ונשנה בזוהר חדש (כי תבוא ע"ג) ונשלש בתקוני הזוהר (תיקון כ"ח). בעקבות חלוקתה של פרשת נצבים לשתיים (ראה להלן) מקובל היום לציין שהתורה מחולקת לחמשים וארבע פרשיות:

בראשית – 12 ; שמות - 11 ; ויקרא - 10 ; במדבר - 10 ; דברים - 11

המספר המקסימלי של שבתות בשנה מעוברת בהן ניתן לקרוא את פרשת השבוע הוא 53 . לאלה יש להוסיף את זאת הברכה שקוראים בשמחת תורה, לכן חולקה התורה ל-54 מנות שבועיות.¹²

ט. המנהג המשולב - קריאת ה"פרשה" מחומשים וקריאת "הסדר" מספר תורה

¹² בשנים מעוברות בהן חל פסח ביום שבת או ביום ראשון בארץ ישראל כל הפרשות נפרדות. בחו"ל זה יקרה רק כאשר חל פסח בשנה מעוברת ביום ראשון ואילו בשנים מעוברות בהן חל פסח בשבת מחברים בני הגולה רק את מטות ומסעי.
רס"ג מבהיר לנו שהשנה במחזור הקריאה בתורה מתחילה לא בראש השנה אלא בכ"ד בתשרי. והיא מסתיימת ביום שמחת תורה.

הקריאה בתורה וסיומה במחזור שנתי הוא מנהג יפה ושיבוצם של פרשיות השבוע בלוח השנה התפשט והתקבל בכל קהילות ישראל. אך לאוחזים במנהג הישן של בני א"י לקרוא את הסדרים עפ"י מחזור תלת שנתי קשה היה להיפרד ממנהגי אבותיהם.

בתקופתו של הרמב"ם התקיימה בפוסטטאט שבמצרים קהילה יהודית שנהגה עפ"י מנהגי א"י הן בתפילה ופיזיטה והן בקריאת התורה. בני קהילה זו נקראו "אלשאמיין". הרמב"ם הכיר את מנהגיהם ולעיל הבאנו את דברי רמב"ם בפתח פרק י"ג של הלכות תפילה "ויש מי שמשלים את התורה בשלוש שנים ואינו מנהג פשוט". מתעודות שנתגלו בגניזה הקהירית מתגלה שהופעל לחץ על קהילת השאמיין להפסיק את המנהג הלא-פשוט של קריאה במחזור תלת-שנתי. לחץ זה הלך וגבר בימיו של ר' אברהם בנו של הרמב"ם. נראה שבעקבות הלחצים ניסו מנהיגי קהילת השאמיין לחפש דרך של פשרה לפיה יוכלו להמשיך ולקיים את מנהגם המקורי וגם לקרוא את הפרשה לפי המחזור השנתי. עפ"י תעודה משנת א' תקכ"ב (=1522) לשטרות היא שנת ד' תתקע"א (=4971) למניין בריאת העולם (1211 לספיה"נ) מתגלה לנו שראשי הקהילה השאמית בפוסטטאט נתקבצו וחתמו על כתב האמנה להמשיך במנהגם הקודם לקרוא בתורה את הסדר לפי המחזור התלת-שנתי ואת ההפטרה המתאימה. אך לפני שיקראו בספר תורה כשר את הקריאה שעל הסדר לפי המחזור התלת-שנתי הם יקראו מתוך חומשים רגילים את הפרשה לפי המנהג במחזור השנתי.

מנהג זה של קריאה כפולה לפי שני המנהגים התפשט והתקבל גם על בני ארץ ישראל. ובספר "החלוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל" מזכירים שאנשי מזרח קוראים בפרשה שליח-ציבור והעם ואילו בני ארץ ישראל העם קורא פרשה והש"ץ סדרים. כלומר, אנשי בבל קוראים את פרשת השבוע הן ציבור (מן החומשים) והן שליח ציבור (מספר תורה) ואילו בני ארץ ישראל הציבור קורא מן החומשים את הפרשה לפי המחזור השנתי ושליח ציבור קורא בספר התורה את הסדר לפי המחזור התלת שנתי¹³. הנוסע ר' בנימין מטודילה שהזדמן במאה ה-12 למצרים מספר לנו בספר מסעותיו על מנהגה של הקהילה השאמית במצרים לקרוא את התורה לפי מחזור תלת שנתי ומוסיף:

"ויש ביניהם מנהג ותקנה להתחבר כולם ולהתפלל ביחד ביום שמחת תורה וכן ביום מתן תורה".

מכאן ניתן להבין שבמאה ה-12 גם אלה שסיימו את התורה בשלוש שנים יכלו לחוג את סיום הקריאה בתורה ביום שמחת תורה כי הציבור קרא מן החומשים את הפרשה לפי המחזור השנתי.

י. חלוקתה של פרשת נצבים והעמדת מספר הפרשיות על 54

ראינו לעיל שכל המקורות הקדומים מצביעים על כך שמספר פרשיות התורה הוא חמשים ושלוש ואילו בימינו מקובל לחלק את התורה לחמשים וארבע פרשיות. השוואת חלוקת

¹³ בסידור רב עמרם גאון מובא המנהג שבשבת אחרי תפילת שחרית, יושבים הציבור וקוראים את פרשת השבוע "שניים מקרא ואחד תרגום" לפני הקריאה בספר התורה. בזה מקיימים את האמור במסכת ברכות ח: "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור".

הפרשיות בחומשים שלנו עם החלוקה אצל רס"ג. ראב"ח, רמב"ם וכו' מצביעה על כך שהחלוקה היא אותה חלוקה ואין מדובר כאן בתוספת פרשה אלא שפרשת נצבים שיש בה שבעים פסוקים חולקה בחומשים שלנו לשני חלקים. חלק אחד עם 40 פסוק וחלק שני עם 30 פסוקים. החלק השני המתחיל ב"וילך משה" נחשב עתה לפרשה בפני עצמה. להלן ההוכחות לכך:

1. רס"ג כותב על הפרשיות: "...ומהן פרשה אחת המתחלקת לשתיים ונקראת בשתי שבתות אם יש צורך בכך והיא 'אתם נצבים' הנחלקת ב"וילך משה"¹⁴.

2. ראב"ח כותב בספר העיבור שלו: **ופעמים צריכים לחלק סדר "אתם נצבים" לקורא בשתי שבתות.**

3. גם הרמב"ם מתייחס לפרשיות נצבים וילך כאל פרשה אחת ואין הוא מביא בסדר כל תפילות השנה הפטרה לפרשת "וילך".

4. בתכלאל התימני הקדום שנכתב לפני כארבע מאות שנה מובאים הוראות לקריאת התורה בשבתות השנה ומוסבר שם שאם רה"ש חל ביום חמישי או שבת אזי קוראים בשבת שלפני רה"ש את נצבים כולה ואילו כאשר רה"ש חל בימים שני או שלישי בשבוע יש לקרוא את חציה הראשון של נצבים לפני רה"ש ואת חציה השני (מן "וילך") בשבת שלאחרי רה"ש. הנה רואים כאן בצורה ברורה שההתייחסות לפרשת וילך היא כאל המחצית השניה של פרשת נצבים.

5. בין קטעי הלוחות שנמצאו בכתב יד של סידור תפילה פרסי¹⁵ מוצאים כתוב, שאם כ"ז באלול חל בשבת יש לקרוא אז רק את מחצית "נצבים"... ברור שהכוונה כאן כמו בתכלאל התימני, שחלק הפרשה מ"וילך משה" הוא המחצית השניה של פרשת נצבים. הסבר: אם כ"ז באלול חל בשבת אזי ראש השנה יחול ביום שלישי ומפעילים את הכלל של "ב"ג המלך - פת וילך".

6. בספרו "נצוצי אורות" כותב החיד"א (מחכמי חכמת הנסתר ומפרש הזוהר) בצורה מפורשת שפרשיות נצבים-וילך חשובות כפרשה אחת.

7. ב"הדרן" שאומרים הספרדים ובני עדות המזרח לסיום מחזור הקריאה בשמחת תורה הם מדמים את פרשיות התורה לחמשים ושלוש מרכבות...

8. לסיום פרשת ההוכחות שנצבים-וילך פרשה אחת הן, נביא עדות מהחומשים שלנו. הסופרים המאוחרים נהגו לרשום בסופה של כל פרשה את מספר פסוקיה. בסוף פרשת "וילך" כתוב שבפרשה זו שבעים פסוקים ולמעשה אינך מוצא בפרשה זו אלא שלשים פסוקים בלבד. בדיקה נוספת מגלה שמספר פסוקים זה מתייחס לפרשיות נצבים-וילך ביחד, שנחשבו כפרשה אחת.

¹⁴ סידור רס"ג, הוצאת ראובן מס תשל"ט עמ' שס"ד.

¹⁵ הסידור בהידורו של שלמה טל בהוצאת מכון בן-צבי.

ההוכחות הנ"ל אינן מותירות מקום לשום ספק שאכן פרשיות נצבים-וילך פרשה אחת הן ומה שאנו נוהגים לציין היום כפרשת "וילך" אין זו אלא המחצית השניה של פרשת נצבים.

כל המקורות בכתבי-היד מציינים שמספר הפרשיות בתורה הוא כמנין ג"ן (=53) ורק עם חלוקת נצבים לשתי פרשיות הועמד מספרן על חמשים וארבע - מספר פרשיות התורה המקובל היום.

יא. חיבור פרשיות וחלוקת פרשיות

ראשית נבהיר מנין נובע הצורך לחבר פרשיות או לחלק פרשיות. בכל שבת יש לקרוא פרשה אחת על הסדר. אבל מספר שבתות השנה אינו קבוע. בשנה פשוטה יש 50 או 51 שבתות ואילו בשנה מעוברת יש 54 או 55 שבתות. לא בכל שבתות השנה ניתן לקרוא בפרשת השבוע. אם חג מחגי התורה חל בשבת אין קוראים בפרשת השבוע שעל הסדר, אלא קטע מן התורה המיוחד לחג. לעומת זאת את פרשת "וזאת הברכה" - הפרשה האחרונה שבתורה - קוראים ביום שמחת תורה גם כאשר חג זה חל באחד מימי השבוע. מכל זה ניתן להבין שמספר שבתות-השנה הפנויות לקריאה בפרשת השבוע אינו קבוע¹⁶ בזה הסברנו את הצורך בחיבור פרשיות כדי להספיק ולסיים את מחזור הקריאה השנתי בשמחת תורה.

אך מנין נבע הצורך לחלק פרשה לשתי שבתות?

בעבר רווחו מנהגים שונים לפיהם יש להקפיד ולקרוא פרשיות מסוימות לפני חגים מסוימים. לדוגמא: לפי המנהג האשכנזי הקדום היו מקפידים לקרוא את פרשת "צו" לפני פסח גם בשנים מעוברות. מנהג זה הצריך חלוקתן של כל אחת מארבע הפרשיות תצוה, כי תשא, ויקהל ופקודי לשתי שבתות. על מנהג זה נרחיב את הדיבור להלן בפרק י"ב.

לפי המנהג האחיד המקובל בימינו הפרשיות העשויות להתחבר הן:

ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי וקדושים, בהר ובחוקותי, חקת ובלק, מטות ומסעי. במקורות מוצאים מנהגים אחרים לפיהם חיברו בעבר גם את תרומה ותצוה, שלח וקורח, או קורח וחוקת.

לעומת זאת מהפרשיות העשויות להתחלק לשתי שבתות נותרה בימינו פרשת נצבים בלבד, אך כפי שהסברנו לעיל, בימינו מקובל להתייחס לשני חלקי נצבים כאל שתי פרשיות. במקורות אנו מוצאים שבעבר היו מקומות שנהגו לחלק לפי הצורך גם את הפרשיות הבאות: וירא, מקץ, וארא, משפטים, תצוה, כי תשא, ויקהל, פקודי, כי תצא.

יב. קביעת מועדים לתחילת המחזור השנתי וסיומו

בתלמוד לא נזכר מתי מתחיל המחזור השנתי ומתי הוא מסתיים. אך מן המקורות ניתן ללמוד שבתחילה היה נהוג לסיים את מחזור הקריאה בתורה לפני יום כיפור או מה שנראה סביר יותר: לפני ראש השנה.

¹⁶ . מספר השבתות הפנויות בשנה לקריאת הפרשות, נע בין מינימום 47 (בחול"ל 46) שבתות בשנים פשוטות ועד מקסימום של 53 שבתות בשנים מעוברות (לעיל הערה 11). לפי זה מובן מדוע נדרשים לנו 53 פרשות (מלבד "זאת הברכה" שנקראת בשמחת תורה) שמתוכן 6 זוגות (ובחול"ל - 7 זוגות) של פרשות שיהיו עשויות להתחבר לפי הצורך.

ר' יהודה הברצלוני שחי בראשית המאה השנים-עשרה כותב על מנהג לקרוא ביום הכיפורים בעת המנחה מן "בראשית" עד "יום אחד" ונימוקו לסתום פי שטן: **"כי כל עשרת ימי תשובה השטן עומד להשטין את ישראל ואומר: התורה שנתת לישראל כבר גמרו אותה"**

השטן מקטרג **בכל עשרת ימי תשובה** על ישראל שהם **גמרו לקרוא את התורה ולא חוזרים לקרוא אותה** - מכאן ניתן ללמוד שסיימו לקרוא את התורה לפני עשרת ימי תשובה כלומר לפני ראש השנה. מכאן ניתן ללמוד שקריאת התורה הסתיימה בשבת האחרונה של השנה. אבל את תחילת מחזור הקריאה הם דחו לאחר מועדי תשרי כי לא רצו להתחיל את המחזור החדש בין הזמנים של מועדי תשרי. השטן מנצל אפוא את ההפסקה שעשו ישראל בקריאה על הסדר כדי לקטרג עליהם.

וכאן נשאלת השאלה: מה קראו בשבת(ות) שבין ראש השנה לסוכות? נראה לי שדברי רס"ג הבאים מכוונים לשבת (או השבתות) שבין ראש השנה לסוכות:

"כתב רב סעדיה ואם יהיה שבת שאין לו ענין ידוע מה שראוי לקרות בו קורין בו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" (עפ"י המובא בסידור רס"ג עמ' תלא וראה שם מקורות).

אומנם רס"ג (להלן פרק י"א) מציע לנו לסיים את קריאת התורה באופן שלא ימצאו שבתות שלא יהיה מה לקרוא בהן. אך השיטה שלו בשיבוץ פרשיות השבוע בלוח השנה גמישה מאוד ואם לא נזהרים יכול להיות שסיימו את הקריאה לפני ראש השנה. לכן באה כאן ההצעה שאם בכל זאת יקרה ותהיה שבת פנויה אחרי שסיימו את הקריאה על הסדר, שיקראו בשבת זו את "הנני ממטיר".

יג. תקנת עזרא והצורך בחלוקת נצבים

בתחילה לא היו הוראות מפורטות ומחייבות לשיבוץ הקבוע של פרשיות השבוע בלוח השנה. במחזור השנתי הייתה חובה לסיים את מחזור הקריאה בתורה בשנה במרוצת השנים נקבעו נקודת מוצא ונקודת סיום אחידות שהיו קבועות בכל המנהגים. התחילו את מחזור הקריאה מיד עם תום חגי תשרי - בשבת האחרונה של תשרי - וסיימו בקריאת פרשת "וזאת הברכה" ביום שמחת תורה - החג החותם את מועדי תשרי; בא"י - ביו"ט אחרון של חג (כ"ב בתשרי) ובחו"ל - למחרת (כ"ג בתשרי). למעשה, כל רב בעירו וכל קהילה ורבניה יכלו לקבוע ולהסדיר את שיבוץ של הפרשיות בלוח השנה כראות עיניהם ובלבד שיקפידו על תקנת עזרא המובאת בתלמוד מפי ר' שמעון(מגילה כ"ט ע"ב): **"שיהו קורין קללות שבתורת כוהנים קודם עצרת ושבת שנה תורה קודם ראש השנה"**. לפי תקנה זו יש לקרוא את פרשת התוכחה שבספר ויקרא (=פרשת בחוקותי) לפני עצרת (=חג השבועות) ואת פרשת התוכחה שבספר דברים (=פרשת כי תבוא) לפני ראש השנה. וכן נהגו בתקופת הגאונים להקפיד **ולסיים את קריאת התורה ביום האחרון של מועדי תשרי ולהתחיל במחזור חדש מיד בתום חגי תשרי - בשבת האחרונה של תשרי**. אלה היו הכללים הראשונים שנתקנו לצורך קביעתן של פרשיות השבוע בלוח השנה.

קריאת התוכחות והקללות גורמת לעגמת נפש, דבר שאינו רצוי בשבת החגיגית שלפני שבועות ושלפני ראש-השנה. לכן תקנו חז"ל שתהיה שבת מפסיקה בין פרשת הקללות לבין החג. ולפי זה נקבע שלא את פרשת "בחוקותי" יקראו לפני חג השבועות אלא את

פרשת "במדבר" הבאה אחריה, ולא את פרשת "כי תבוא" יקראו לפני ראש השנה אלא את פרשת "נצבים" שלאחריה.

קביעתה של פרשת נצבים לשבת האחרונה של השנה יצרה בעיה, שכן יש שנים בהן יש בין רה"ש לסוכות שתי שבתות פנויות מחגים (זה יקרה כאשר רה"ש א' בתשרי חל ביום שני או ביום שלישי) ואם את פרשת וזאת הברכה אנו משאירים ליום שמחת תורה, הנה נותרה לנו אחרי נצבים רק פרשה אחת - פרשת האזינו - אותה נקרא בשבת שבין כיפור לסוכות. אז מה נקרא בשבת שבין רה"ש לכיפור?

הקראים פתרו את הבעיה בזה שקראו את פרשת "האזינו" בשתי השבתות, הן בשבת שבין רה"ש לכיפור והן בשבת שבין כיפור לסוכות. חכמינו התנגדו לפתרון זה שכן הקו המנחה הוא שאין לחזור ולקרא אותה פרשה בשתי שבתות. חז"ל מצאו את הפתרון לבעיה בדרך של חלוקת פרשת נצבים לשני חלקים. ונקבע הכלל: בשנים בהן יחול רה"ש בימים שני או שלישי יש לחלק את פרשת נצבים ולקרא את מחציתה הראשונה לפני רה"ש ואת מחציתה השניה מן "וילך משה" אחרי רה"ש. ולפי זה יקראו את פרשת האזינו בשבת שלפני חג הסוכות. תקנה זו ידועה בניסוחה העממי: "ב"ג המלך - פת וילך", שפירושה: כאשר רה"ש (=המלך) חל ביום ב' או ביום ג' אזי פת (=חתוך) את "וילך" מפרשת "נצבים", כדי לקרוא אותה בשבת שלאחרי רה"ש.

כפי שהוסבר לעיל נהוג בדורות האחרונים להתייחס לשני חלקי נצבים כאל שתי פרשיות שיש לחבר אותן כאשר רה"ש חל ביום חמישי או ביום שבת.

יד. שיטתו של רב סעדיה גאון בחיבור פרשיות וחלוקתן

בראשית תקופת הגאונים לא היו הוראות מחייבות אילו פרשיות יש לחבר ואילו פרשיות יש לחלק. נקבע שמתחילים את מחזור הקריאה השנתי בשבת הראשונה שאחרי חגי תשרי (שהיא גם השבת האחרונה של תשרי) בשבת זו קוראים את פרשת "בראשית". וסיומה של קריאת התורה ביום אחרון של חגי תשרי - יום שמחת תורה - בו יקראו את פרשת "וזאת הברכה".

רב סעדיה גאון קובע את יום כ"ד בתשרי כראש שנת הפרשות וכדי לעמוד בלוח הזמנים הנ"ל יש לרס"ג שלש הצעות להיעזר בהן לפי הצורך:

1. לחבר ולקרא בשבת אחת שתי פרשיות.
2. לקרוא שלש פרשיות בשתי שבתות - בכל שבת פרשה וחצי.
3. לקרוא פרשה אחת בשתי שבתות - בכל שבת חצי פרשה.

אין רס"ג מחייב סמיכות פרשיות למועדים כפי שמקובל היום וגם אין הוא מגיש לנו את שיטתו כהלכה פסוקה או מחייבת אלא כהצעה או המלצה בלבד.

למעשה משאיר רס"ג בידי הקהילה וחכמיה את ההחלטה אילו פרשיות לחבר. לדוגמה בשנה מעוברת ושלמה כאשר רה"ש חל בשבת (קביעת השנה זש"ה) - בגולה יש צורך לחבר שני זוגות של פרשיות (בימינו נוהגים לחבר בשנה זו את מטות ומסעי ובגולה גם את חוקת ובלק). רס"ג מציע לקרוא בשנה זו את שלש הפרשיות קורח חוקת ובלק בשתי שבתות והוא מוסיף: "וצריך לחבר עוד זוג של פרשיות, ומי שמקדים ועושה כן בחיבור

ויקהל עם פקודי הרי זה משובח מפני שמראה את הבנתו הטובה". לפי שיטתו של רס"ג לעולם אין מחברים את פרשות מטות ומסעי ואם נחבר לפי הצעתו את ויקהל עם פקודי בשנה זו שסימנה זש"ה זה יגרום לכך שלפני פסח יקראו את פרשת "אחרי" וזאת בניגוד לכללים שקבעו ר' אברהם בר חייא הנשיא (ראב"ח) וחכמי ספרד לקרוא לפני פסח בשנים מעוברות את פרשת מצורע¹⁷ וכפי שנראה להלן הרי לפי המנהג שמביא בעל מחזור ויטרי, הקפידו לקרוא את פרשת "צו" לפני פסח גם בשנים מעוברות!

טו. שיטתם הקדומה של יהודי צרפת לקרוא את "צו" לפני פסח גם בשנים מעוברות

במחזור ויטרי מובאים הכללים הבאים שנועדו להסדיר את מקומם של פרשיות השבוע בסמיכות לחגים¹⁸

פקדו ופסחו - יש לקרוא את פרשת צו (- פקד בארמית) ואחר כן לחוג את הפסח.

מנו ועצרו - את פרשת "במדבר" (בו מופיע מנין בני ישראל) יש לקרוא בשבת שלפני חג השבועות (=עצרת)

צומו וצלו - צומו את צום תשעה באב ואחר קראו את פרשת "ואתחנן" (תרגום "ואתחנן" - צליתי)

קומו ותקעו - יש לקרוא את פרשת נצבים (=קומו) לפני ראש השנה (בו תוקעים בשופר)

לא ידוע לנו היום בוודאות מי ניסח כללים אלה. הם מופיעים לראשונה בסידורו של רב עמרם גאון. אך יש עדויות רבות המצביעות על כך שהסידור שבידינו אינו כפי שיצא מידי רע"ג. מן העובדה שרס"ג אשר חי כמאה שנה אחריו אינו מביא כללים אלה ניתן להסיק שכללים אלה נוסחו בתקופה מאוחרת יותר (לדעת החוקרים נהגו מעתיקי סידורו של רע"ג להוסיף בו דרך קבע פסקים ומנהגים חדשים כדי שהסידור שבידם יתאים למציאות ההלכתית שבימיהם).

כללים אלה משמשים קו מנחה לשיבוץ פרשיות השבוע בלוח השנה גם בימינו. אלא שבימינו אין מקפידים על כללים אלו בצורה מוחלטת וגם נוספו כללים אחרים בשביל הקריאה לפני פסח בשנים מעוברות.

בעל ספר "**האשכול**" מציין ב"הלכות סדר הסדרים של כל השנה" שיש מקומות שנוהגים לקרוא את פרשת "צו" לפני פסח גם בשנים מעוברות. ואכן בלוחות השנה המפורטים לפרשיות השבוע שצורפו כהשלמה ל**מחזור ויטרי** שיבצו את פרשת "צו" לפני פסח בכל סוגי השנים.

¹⁷ . חיבור ויקהל עם פקודי בשנה שסימנה זש"ה נוגד גם את הכללים הנהוגים היום.

¹⁸ ר' בספרי "שערים ללוח העברי" בעמוד 112 את הטעמים לסמיכות פרשיות למועדים.

לפי שיטה זו הפרשיות תזריע ומצורע, אחרי וקדושים, בהר ובחוקותי הן מחוברות לעולם ואין מפרידים ביניהן לא בשנים פשוטות ולא בשנים מעוברות.

העקרונות על פיהם נוהגים בשיטה זו מצטיינים בהגיון רב. את כל השינויים בקביעת הסדרים בלוח השנה בשנים מעוברות מבצעים אך ורק בחודשי אדר וכל השינויים בחיבור פרשיות וחלוקתן יש לעשות בארבע הפרשיות "תצוה" "כי תשא", ויקהל ו"פקודי". בשנים מעוברות¹⁹ מחלקים כל אחת מהפרשיות הנ"ל וקוראים בכל שבת חצי פרשה:

פרשה **"תצוה"** מחולקת בפסוק **"זזה הדבר"** (תחילת פרק כ"ט),

פרשת **"כי תשא"** מחולקת בפסוק המתחיל **"ויפן"** (-ל"ב פסוק ט"ו),

פרשת **"ויקהל"** מחולקת בפסוק המתחיל **"ויעש בצלאל"** (תחילת פרק ל"ז),

פרשת **"פקודי"** מחולקת בפסוק המתחיל **"ותכל כל עבודת"** (פרק ל"ט פסוק ל"ב).

וכמו שקבלנו מחלוקת פרשת נצבים את "וילך" נקבל לפי זה ארבע פרשיות נוספות:

"זזה הדבר", "ויפן", "בצלאל" ו"ותכל".

פרשיות אלו חוזרות ונשנות כמעט בכל הלוחות לשנים מעוברות המובאים במחזור ויטרי. וכל זה נעשה כדי שחג הפסח יחול תמיד - גם בשנים מעוברות - אחרי השבת של פרשת צו. ולפי זה יקראו תמיד את פרשת "פקודי" - בה נזכר סיום מלאכת המשכן והקמתו בר"ח ניסן - לפני ר"ח ניסן.

לעומת זאת בשנים פשוטות (חוץ מאשר שנה שלמה בה חל פסח במוצאי שבת) מחברים את פרשיות ויקהל עם פקודי כדי שפרשת "צו" תיקרא בשבת שלפני פסח. לפי מנהג זה יוצא שלפרשיות ויקהל ופקודי יש תפקיד חשוב בסידור הפרשיות בלוח השנה. לפי הצורך קוראים אותן **לפעמים בשבת אחת ולפעמים בארבע שבתות**, וכל זה כדי שאת ספר שמות יסיימו לקרוא לפני ר"ח ניסן ופרשת "צו" תיקרא בשבת שלפני חג הפסח. יתרונה של שיטה זו בולט לעין. לכל פרשה יש מקום קבוע בחודשי השנה וכל השינויים מרוכזים בחודשי אדר.

אין אנו יודעים מי הוא אביה מחוללה של שיטה זו, היא מובאת **במחזור ויטרי** ומדבריו של בעל מחזור ויטרי ברור שעל פי שיטה זו נהגו בתקופה הקדומה בצרפת ובפרובנס. שיטה זו עמדה לנגד עיניו של רבנו תם (הוא ר' יעקב ב"ר מאיר נכדו של רש"י), ולפי עדותו של ר' שמחה מויטרי החליט הלה לתקן שיטה זו. אך בטרם נעסוק בתקונו של רבנו תם נראה כיצד נהגו בעניין זה בספרד עפ"י ספרו של ראב"ח.

¹⁹ חוץ מאשר בשנה מעוברת בה חל רה"ש ביום חמישי. בשנה זו לא יהיה צורך לחלק את פרשת תצוה.

טז. מנהגם של יהודי ספרד עפ"י שיטתו של ר' אברהם בר חייא

ר' אברהם בר חייא (ראב"ח), המכונה גם בשם "הנשיא", מביא בספר העיבור שלו את שיטתם של חכמי ספרד בשיבוץ פרשיות השבוע בלוח השנה. לפי שיטה זו יש להוסיף לארבעת הכללים המובאים במחזור ויטרי (פקיד ופסח, מנו ועצרו, צומו וצלו, קומו ותקעו) כלל נוסף בשביל השנים המעוברות והוא **"סגרו ופסחו במעוברת"**, שפירושו: בשנה מעוברת יש לקרוא לפני פסח את פרשת "מצורע" (תרגום של "מצורע" - סגיר).

ראב"ח הולך למעשה בעקבותיו של רס"ג ומציע לחבר בשנים פשוטות את הפרשיות ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי וקדושים, בהר ובחוקותי. ואילו בשנים מעוברות להפריד ביניהן. אלא שראב"ח מבקש לקבוע כללים מחייבים. לשם כך הוא מסדיר את קריאת הפרשיות בשבתות השנה ע"י חלוקת השנה ל"ארבעה פרקים" כשהסימנים הנ"ל ("פקיד ופסח" וכו') משמשים כסימני הגבול בין פרק לפרק. לפי שיטה זו שהייתה מקובלת בספרד ובארצות הנתונות להשפעתה - הפרשיות העשויות להתחבר (בנוסף לארבע הזוגות כנ"ל) הן הפרשיות "שלח וקורח" "מטות ומסעי". כאשר נשוא את שיטתו של ראב"ח לזו של רס"ג נראה שההבדל העיקרי ביניהם הוא בזה שאין ראב"ח מקבל את הצעתו של רס"ג לקרוא את שלש הפרשיות קורח חוקת ובלק בשתי שבתות ובמקום זה הוא מציע לחבר לפי הצורך את "שלח" עם "קרח".

באשר לפרשיות "נצבים-וילך" גם ראב"ח סבור כמו רס"ג ששתי פרשיות אלה אינן אלא פרשה אחת, אותה יש לחלק לשתי שבתות כאשר רה"ש חל ביום שני או שלישי.

ההקפדה על הכלל "סגרו ופסחו במעוברת" מחייבת לחלק לפעמים פרשה אחת (לפני פסח) ולקרוא אותה בשתי שבתות. זה יקרה בשנה מעוברת כאשר רה"ש חל ביום חמישי. כדי שגם בשנה זו נקרא את פרשת "מצורע" לפני פסח יש לחלק פרשה אחת (בספר "בראשית" או בספר "שמות") ולקרוא אותה בשתי שבתות.

באשר לפרשה אותה יש לחלק לשתי שבתות מצביע ראב"ח על שלשה מנהגים שונים:

"במקומות - מחלקים סדר ואלה המשפטים, ובמקומות - סדר כי תשא ויש מקומות מחלקים סדר וירא אליו". (מאמר שני שער עשירי)

המנהגים לחלק את פרשת משפטים או פרשת כי תשא לשתי שבתות המשיכו להתקיים עד הדורות האחרונים. ועל כך להלן.

חלוקת פרשת משפטים לשתי שבתות. מנהג זה היה מקובל על רבנו בחיי והמשיכו להחזיק בו קהילות תוניסיה הצפונית עד ימינו. בשנה מעוברת בה חל פסח ביום חמישי חילקו את פרשת "משפטים" וקראו את חציה הראשון עד "אם כסף" בשבת אחת ומשם עד סוף הפרשה בשבת הבאה.

חלוקת פרשת כי תשא לשתי שבתות. בין יוצאי קהילות לוב יש שנוהגים בשנה כנ"ל לחלק (במקום את פרשת משפטים) את פרשת **כי תשא** ולקרוא אותה בשתי שבתות. עד "ויפן משה" בשבת אחת ומשם בשבת הבאה. ורמז נתנו לחלוקה זו: **"העגל אשר כרתו לשנים"** (ירמיהו ל"ד, י"ל) - יש לכרות (=לחלק) ולקרוא את פרשת העגל שבפרשת כי תשא בשתי שבתות. וגם סימן נתנו לדבר: **העו"ף**. שפירושו: **ה** - כאשר

רה"ש חל ביום חמישי; **ע** - עיבור (והשנה מעוברת); **א** - "ויפן", את הקטע המתחיל בפסוק "ויפן משה"; **פ** - פלג, יש לחלק ולהעביר לשבת הבאה.

על חלוקת "וירא", אותה מזכיר ראב"ח, אין לנו עדויות ממקורות אחרים. אך בעל "**תקון יששכר**" מזכיר מנהגים נוספים בחלוקת פרשיות:

"ומקום יש במערב שנוהגים להפסיק סדר "**וארא**" בפרשת "ויאמר ה' אל משה השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה" ובשבת האחרת מתחילין משם עד סדר "בא אל פרעה"... ויש מקום אחר במערב שיש שנים שמחלקים "**ויהי מקץ**" לשנים, מראשו עד "אם כנים אתם" בשבת אחת ו"מאם כנים אתם" עד ויגש קורין בשבת האחרת".

בספר "**מעשה הגאונים**" מובא המנהג לחלק את פרשת "**כי תצא**" שבחומש דברים:

"ושבו מצאנו בספרים של ארץ ישראל שמפסיק סדר כי תצא לשנים, 'וכי תידור נדר' מתחיל לסדר השני".

יש להניח שחלוקת כי תצא במנהג זה באה במקום חלוקת "**נצבים**". ופירוש הדבר שקראו את פרשת "**כי תבוא**" לפי תקנת עזרא המקורית בשבת הסמוכה לרה"ש. נוסף עוד, שלפי שיטתו של ראב"ח יש להקפיד ולקרוא את פרשת **במדבר**, בכל סוגי השנים, לפני חג השבועות ואילו בימינו אין מקפידים על קיומו של כלל זה. בשנים מעוברות בהן חל ראש השנה ביום חמישי (ובא"י גם כאשר א' של פסח בשנים מעוברות חל ביום שבת) קוראים לפני שבועות את פרשת "**נשא**".

יז. שיטתו של רבנו תם - המנהג שהתפשט והתקבל בכל קהילות ישראל

ר' שמחה מויטר' המביא במחזורו את מנהגם הקדום של בני צרפת ואשכנז לפיו יש להקפיד ולקרוא את פרשת צו לפני פסח בכל סוגי השנים מביא בהמשך את תיקונו של רבנו תם:

"ורבנו יעקב בן רבנא מאיר סידר בשנה פשוטה "פקיד ופסח" (לקרוא את פרשת "צו" לפני פסח) ובשנה מעוברת "סגיר ופסח" (תרגום של "מצורע" - "סגיר"; לקרוא את פרשת מצורע לפני פסח). ובה"ש מעוברת (רה"ש ביום חמישי והשנה שלמה) ובה"ח מעוברת (רה"ש ביום חמישי והשנה חסרה) - "אחרי" קודם פסח. וסימן "פטיר ופסח" או "אחר ופסח"²⁰

²⁰ . הסימן "**פטיר ופסח**" פירושו לקרוא לפני פסח את פרשת "אחרי מות" הפותחת בפטירת בני אהרן. יש כאן משחק מילים: **פטיר** בארמית פירושו **מצות**. הסימן "**אחר ופסח**" הוא ניסוח אחר לסימן "פטיר ופסח" – שפירושו גם כן לקרוא את פרשת "אחרי" ואח"כ לעשות פסח.

פירוש הדברים הוא שרבנו תם קבע שאת פרשת "צו" יקראו לפני פסח רק בשנה פשוטה, אבל בשנה מעוברת יקראו לפני פסח את פרשת "מצורע" ואילו בשנה מעוברת בה רה"ש חל ביום חמישי יקראו לפני פסח את פרשת אחרי-מות.

אנו רואים כאן תיקון ברור של רבנו תם הדוחה הן את מנהג פרובנס הקדום לפיו יש להקפיד ולקרוא את פרשת צו לפני פסח בכל סוגי השנים, והן את המנהג הספרדי הקדום לפיו יש להקפיד ולקרוא לפני פסח של שנה מעוברת את פרשת מצורע. עיון בשיטתו של רבנו תם מראה שתיקונו נועדו למנוע את הצורך בחלוקת פרשיות לשתי שבתות. הקפדתם של בני אשכנז וצרפת לקרוא את פרשת צו לפני פסח גם בשנים מעוברות חייבה לחלק את הפרשיות תצוה, כי תשא, ויקהל ופקודי כדי שיוכלו לקרוא בכל שבת של חודשי אדר בשנים מעוברות רק חצי פרשה ולסיים את ספר שמות לפני ר"ח ניסן. ואילו הקפדתם של בני ספרד לקרוא את פרשת מצורע לפני פסח בכל השנים המעוברות חייבה לחלק את פרשת משפטים או כי תשא או וירא, או מקץ, או וארא לשתי שבתות. מעתה ואילך, קבע רבנו תם אין צורך להקפיד על כללים אלו ואז גם לא יהיה צורך לחלק פרשיות.

אי-הקפדה על הכלל "סגיר ופסח" (קריאת "מצורע" לפני פסח) גרם לכך שלא יקפידו גם על הכלל של "מנו ועצרו" - לפיו יש לקרוא לפני חג השבועות את פרשת במדבר. מעתה נקבע שאין הכרח לקרוא את במדבר לפני שבועות ולפי הצורך נוכל לקרוא לפני שבועות את פרשת נשא.

תיקונו של ר"ת התקבלו מיד בכל קהילת ישראל באשכנז ובצרפת. אך מתי החלו גם קהילות הספרדים לנהוג עפ"י תיקונו?

ידוע לנו שבראשית המאה ה-14 הגיע הרא"ש מאשכנז לטולידו שבספרד, שם הועמד בראש רבנות קאשטיליה. יש להניח שהוא הביא עמו את המנהגים החדשים של קהילות אשכנז עפ"י תיקונו של ר"ת והנהיגם בקהילות ספרד, ורבנו יעקב "בעל הטורים" - בנו של הרא"ש - מביא להתפשטות תיקונו של ר"ת בכל קהילות ישראל. בטור אורח חיים (סימן תכ"ח) מובאים המנהגים הנ"ל שהתקין ר"ת מבלי לציין את שם המתקן. מרן ר' יוסף קארו העתיק מנהגים אלו לשולחן ערוך ובדרך זו התפשטו והתקבלו תיקונו של ר"ת כמנהג אחיד בכל קהילות ישראל.

יח. הכללים הנהוגים בימינו בחיבור פרשיות

בימינו לא נהוג לחלק פרשה לשתי שבתות ולכן שני חלקי נצבים נחשבים לשתי פרשיות ולפי זה במנהגנו היום 14 פרשיות העשויות להתחבר ב-7 זוגות והן ערוכות ב-3 קבוצות:

1. ויקהל ופקודי
2. תזריע ומצורע
3. אחרי וקדושים
4. בהר ובחוקותי
5. מטות ומסעי

6. חוקת ובלק

7. נצבים וילך

ואלה הכללים הנהוגים בימינו בחיבורן של הפרשיות הנ"ל:

א. חמשת הזוגות הראשונים

בשנים פשוטות הן מחוברות חוץ מאשר בשנה שלמה בה חל פסח במוצאי שבת שאז אין לחבר את ויקהל ופקודי. בא"י אין מחברים את בהר ובחוקתי כאשר פסח חל בשבת.

בשנים מעוברות הן נפרדות. חוץ מאשר בשנים בהן רה"ש חל בשבת או פסח ביום חמישי שאז מחברים את מטות ומסעי. בחו"ל מחברים את מטות ומסעי גם כאשר פסח חל בשבת.

ב. חוקת ובלק. פרשיות אלה מחוברות בחו"ל בלבד בכל השנים (הן בשנים פשוטות והן בשנים מעוברות) בהן יחול פסח ביום חמישי.

ג. נצבים וילך. פרשיות אלה נפרדות רק כאשר רה"ש - א' בתשרי - חל ביום שני או שלישי (הן בשנים פשוטות והן בשנים מעוברות).

יט. הבדלים בין א"י לגולה

הכללים שהבאנו לעיל מצביעים על כך שבגולה יש הכרח בשנים מסוימות לחבר צמד פרשיות נוסף. הכרח זה נובע מכך שבשבת של חג אין קוראים בפרשת השבוע אלא קריאה מיוחדת לחג. לכן כאשר יו"ט שני של גלויות יחול בשבת יקראו בני א"י בשבת זו, שהיא בשבילם שבת רגילה, את פרשת השבוע שעל הסדר ואילו בגולה קוראים את פרשת החג ("כל הבכור" - דברים ט"ו, י"ט). בשבת זו הם אינם קוראים את פרשת השבוע ולכן הם יפגרו אחרי בני א"י בקריאת הפרשיות. את הפיגור הם ישלימו באחת השבתות הקרובות כאשר יגיעו לפרשיות העשויות להתחבר. לדוגמא: כאשר חג השבועות חל ביום ששי אזי בשבת ז' בסיון (שהוא יו"ט שני של גלויות) יקראו בני א"י את פרשת נשא ואילו בני הגולה יקראו את פרשת החג. את פרשת נשא הם יקראו בשבת י"ד בסיון בשעה שבא"י יקראו בשבת זו את בהעלותך. וכך ימשך ההבדל ביניהם עד הגיעם לפרשת חוקת. בשבת זו יקראו בני א"י את פרשת בלק ואילו בני הגולה יחברו את חוקת ובלק. דבר דומה יקרה כאשר פסח חל בשבת. בשבת כ"ב בניסן, שהוא יו"ט שני לבני הגולה, יקראו בא"י בשנה פשוטה את פרשת שמיני ובני הגולה יקראו בשבת זו בפרשת החג ויפגרו בפרשה אחת לעומת בני א"י. וכאשר יגיעו לפרשת בהר יחברו את בהר עם בחוקתי ובזה ידביקו את הפיגור (אבל בשנה מעוברת הפיגור יתחיל בפרשת "אחרי" והם ידביקו את הפיגור בחיבור מטות ומסעי ואת ההסבר לזה ראה בפרק הבא).

כ. עדיפות ראשונה לחיבור מטות ומסעי

בשנים מעוברות כאשר פסח חל בשבת, אז בשבת כ"ב בניסן (שהוא יו"ט שני של גלויות) יקראו בא"י את פרשת אחרי-מות, ולפי ההסבר לעיל יקראו בגולה את פרשת אחרי-מות בכ"ט בניסן. בשבת כ"ט בניסן קוראים בא"י את פרשת קדושים ולמעשה יכלו בני הגולה לחבר את "אחרי-מות" עם "קדושים" כבר בשבת זו ולסגור מיד את הפיגור. אבל הם לא סוגרים את הפיגור גם לא בחיבור פרשיות בהר ובחוקתי (שהן נפרדות בשנה זו) וגם לא בחיבור חוקת ובלק. הם ממשיכים "לסחוב" את הפיגור עד ימי בין המצרים ורק אז הם מחברים את מטות ומסעי (בא"י פרשיות אלה נפרדות בשנה זו). והשאלה היא מדוע בשנים פשוטות ממהרים בני הגולה להשלים את הפיגור ומחברים את בהר ובחוקתי ואילו בשנה מעוברת הם מאריכים את תקופת הפיגור עד למעלה משלשה חודשים.

את התשובה לכך יש למצוא בזה שעוד מזמנים קדומים ניתנה עדיפות לחיבור מטות ומסעי על פני חיבור פרשיות אחרות. פירושו של דבר שאם בשנה מסוימת יש צורך בחיבור פרשיות הרי קודם כל נחבר את מטות ומסעי ורק לאחר מכן פרשיות אחרות²¹ ואכן מבדיקת השנים עולה שההפרדה בין מטות ומסעי היא נדירה. (בחול"ל - בממוצע אחת לעשר שנים; בא"י בממוצע אחת לחמש שנים), ולפי עדותו של בעל בעל "תיקון יששכר" היו קהילות שלעולם לא הפרידו בין מטות ומסעי.

אך מה ראו חכמינו לתת עדיפות לחיבור מטות ומסעי?

על כך יש לנו שתי תשובות:

א. חז"ל רצו שפרשת "פינחס" בה מובא נושא ההתנחלות בארץ וחלוקת הארץ לשבטים וכן פרשת המועדים יהיו נקראים בשבת הראשונה של ימי בין המצרים. (ובשבת השנייה יקראו את "מטות ומסעי" ובשלישית את "דברים"). כלומר דווקא באותם ימים של אבל על החורבן יש לעודד את העם ולחזק בו את האמונה בגאולה העתידה ובשיבה לארץ וזאת נעשה בקריאה בתורה בפרשת פינחס בנושא ההתנחלות בארץ ובפרשת קורבנות המועדים.

ב. אפשר שההסבר פשוט יותר. חז"ל רצו שתהינה שבתות קבועות בשביל תלת דפורענותא עד כמה שהדבר אפשרי ולכן בקשו למעט בחלוקת מטות-ומסעי (שבמקורות הקדומים היו מחוברים תמיד) רק במקרים הכרחיים²².

ובאשר לשאלה מדוע בשנים פשוטות מהרו בני הגולה להשלים את הפיגור כבר בפרשת בחקותי, התשובה לכך היא, שבשנים פשוטות מטות ומסעי מחוברות תמיד ולכן יכלו לחבר את צמד הפרשיות בהר ובחוקתי שנזדמן להם בראשונה.

כא. שרידי מנהגים שעדיין קיימים בימינו

לפי הסימן "מנו ועצרו" יש לקרוא לעולם את פרשת "במדבר" לפני חג השבועות. עיון בלוחות השנה מראה שבימינו אין מקפידים על כלל זה ולפעמים קוראים לפני שבועות את

²¹ אין כלל זה מתייחס לפרשיות נצבים-וילך שמלכתחילה היו פרשה אחת וההפרדה ביניהן אינה קשורה לשנים פשוטות או מעוברות אלא ליום בשבוע בו חל ראש השנה כמוסבר לעיל בפרק י"ג.

²² בעל "תיקון יששכר" מביא מנהג לפיו היו מקומות שלא הפרידו לעולם בין מטות ומסעי. בניגוד לרס"ג שמעולם לא חיבר אותם.

פרשת נשא גם בשנים מעוברות בהן חל פסח בשבת. נציין עוד, שהקראים נוהגים לקרוא תמיד בשבת שלפני חג השבועות את פרשת נשא (חג השבועות חל אצלם תמיד ביום ראשון ולפי זה יקראו את פרשת נשא בערב שבועות).

כפי שראינו לעיל הרי אצלנו היתה בתחילה הקפדה על קריאת "במדבר" לפני שבועות אך היום אין הקפדה על כך. ואפשר שרבונו תם ראה גם בקריאת פרשת נשא לפני שבועות שמירה על הכלל "מנו ועצרו" שכן "נשא את ראש" פירושו למנות.

הזכרנו לעיל את מנהגם של יהודי תוניסיה הצפונית לחלק את פרשת "משפטים" ואת מנהגם של יהודי טריפולי לחלק את פרשת "כי תשא" (בשנים מעוברות בהן חל פסח ביום חמישי) ובזה הם מקפידים על הכלל "סגרו ופסחו במעוברת" - לקרוא תמיד את פרשת "מצורע" לפני פסח וגם על הכלל "מנו ועצרו" לקרוא את פרשת במדבר לפני שבועות בלי לחרוג מהכללים הללו אף פעם. ישנן עדויות מפי זקני עדות אלה שאכן כך נהגו במקצת מן הקהילות הנ"ל עד עלותם ארצה. כיום לא ידוע לי אם יש ממשיכים במנהגים אלה.

לעומת זאת ניתן למצוא בין **יהודי תימן** בארץ שעדיין מחזיקים במנהגים קדומים. אמנם רובם של יהודי תימן אימצו למעשה את המנהג המקובל היום בכל קהילת ישראל אך ישנן שתי קבוצות עם מנהגים שונים:

א. הבלאדים - יש ביניהם הנוהגים לחבר במקום מטות ומסעי את חוקת ובלק. (לפי המנהג האחיד את חוקת ובלק מחברים בחו"ל בלבד אבל בא"י אין מחברים לעולם את חוקת ובלק)

ב. הדרדעים - יש ביניהם הנוהגים עפ"י התכלאל הקדום לקרוא את הפרשיות קרח חקת ובלק בשתי שבתות עפ"י שיטתו של רס"ג שהובאה לעיל²³.

לפי שני המנהגים הללו פרשיות מטות ומסעי הן נפרדות בא"י לעולם.

מנהגים אלה הצליחו לשרוד כי לאוחזים בהם יש סיבות טובות להמשיך ולקיים את מנהגיהם:

1. פרשיות קבועות לימי בין המצרים. לשבתות של ימי בין המצרים יש הפטרות קבועות (תלת דפורענותא) ורצוי שיהיו גם פרשות קבועות. לפי המנהגים הנ"ל הרי הפרשיות הקבועות לימי בין המצרים הן מטות מסעי ודברים. בשעה שלפי המנהג האחיד אין בזה קביעות ולפעמים יש צורך לקרוא לפינחס את הפטרת מטות, דבר שגורם בלבול לציבור.

2. פרשת המועדים שבפנחס אינה מתאימה לימי בין המצרים. לפי המנהג המקובל היום בקהילות ישראל הרי עפ"י קוראים בשבת הראשונה של בין

²³ מפי חותני ר' עזרא טובי ז"ל שמעתי שהטעם לחלוקת חוקת הוא שלא להזכיר פטירתם של שני צדיקים - מרים ואהרן שפטירתם נזכרת בפרשת חוקת - באותה שבת. חלוקת פרשת חוקת בפסוק המתחיל "ויסעו מקדש" מעבירה את קריאת פטירתו של אהרן לשבת הבאה.

המצרים את פרשת פינחס בה מובאת פרשת המועדים שאינה מתאימה לאוירת בין המצרים.

3. מטות ומסעי הן פרשיות גדולות (יש בהן 244 פסוקים לעומת 191 בחקת ובלק) ויש טורח לציבור בחיבורן (בפרט שבמנהגי תימן עדיין מתרגמים) לכן עדיף לחבר חוקת ובלק.

4. יהודי תימן נאמנים לשיטת רס"ג. כפי שראינו לעיל הרי לפי שיטתו של רס"ג אין מחברים לעולם את פרשיות מטות ומסעי .

יש להניח שמנהגים אלו שנתרו לפליטה מהמנהגים השונים שרווחו בעבר ייעלמו לגמרי בזמן הקרוב, שכן מעטים הם בתיהכ"נ שנוהגים על פיהם ודור הזקנים ששומר בקנאות על קיומם של המנהגים הללו הולך בדרך כל הארץ. שיבוצה של פרשת השבוע בלוח השנה הוא הגורם העיקרי לביטולם של המנהגים השונים וליצירתו של מנהג אחיד המשותף לכל קהילות ישראל.

לסיום:

לוח השנה היהודי משמש מצד אחד גורם המאחד את כל פלגי העם ומצד שני מייחד את העם היהודי מכל העמים. קביעתה של פרשת השבוע בלוח השנה והשימוש בה כשם לשבוע בלוח השנה היהודי מוסיפה מימד חדש לייחודו של לוח השנה ולאיחודם של כל העדות בישראל מסביב לפרשת השבוע.